

ЗВІТ
про стратегічну екологічну оцінку
проєкту змін до Стратегії сталого
розвитку Чернігівської області
на період до 2027 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Зміст та основні цілі Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, її зв'язок з іншим документами державного планування	3
2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо Стратегію не буде затверджено.....	9
3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень)	44
4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються документу, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом.....	50
5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються Стратегії, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки.....	55
6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків	58
7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документу	62
8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалась стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки).....	65
9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення	67
10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)	74
11. Резюме нетехнічного характеру	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку.

Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування.

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою СЕО є сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. З 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку».

1. Зміст та основні цілі Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року, її зв'язок з іншим документами державного планування

Зміни до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року (далі – Стратегія) розроблено на підставі законів України «Про засади державної регіональної політики», «Про місцеві державні адміністрації», «Про стратегічну екологічну оцінку», постанов Кабінету Міністрів України від 04.08.2023 № 816 «Деякі питання розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації та проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів», від 15.03.2024 № 305 «Деякі питання проведення моніторингу та оцінювання державної регіональної політики».

Відповідно до пункту 5 статті 10 Закону України «Про засади державної регіональної політики» регіональні стратегії розвитку розробляються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. У разі внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку України, передбачених частиною шостою статті 8 вказаного Закону, протягом шести місяців забезпечується приведення у відповідність завдань та заходів регіональних стратегій розвитку.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695, зміни до неї внесені Постановою КМУ від 13.08.2024 № 940.

Крім того, необхідність внесення змін до Стратегії обумовлена, насамперед, наслідками російської збройної агресії: необхідністю відновлення пошкодженої інфраструктури; збереження та відновлення людського і економічного потенціалу області; створення безпечових умов життєдіяльності; визначення нових пріоритетів з урахуванням викликів сьогодення і можливостей надання міжнародної підтримки.

При підготовці проєкту змін до Стратегії також враховані завдання інших документів державного планування, а саме: Цілей сталого розвитку України до 2030 року (Указ Президента України від 30.09.2019 року № 722/2019), Бюджетної декларації на 2025-2027 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28.06.2024 року №751), а також цільових орієнтирів, закладених в програмі Ukraine Facility, яка є розширеним інструментом фінансування для України як країни-кандидата на членство в ЄС, та Плану для Ukraine Facility на 2024-2027 роки.

З метою координації зусиль усіх інституцій для актуалізації Стратегії. розпорядженням начальника Чернігівської обласної військової адміністрації від 06.09.2024 № 775 була утворена Робоча група з внесення змін до Стратегії.

До оновлення Стратегії було залучено ключових суб'єктів регіонального розвитку, серед яких: представники бізнесу, освіти, науки, громадськості, інституцій регіонального розвитку, а також органів місцевої влади. Розробка Стратегії відбувалась за підтримки Проєкту USAID «ГОВЕРЛА».

Оновлена Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року спрямована на виконання стратегічного бачення регіону – Чернігівщина – край, який пройшов шлях від відновлення та модернізації до безпечного, стійкого, економічно розвиненого регіону, де кожен громадянин має рівний доступ до високоякісних соціальних послуг, сучасної освіти, ефективної медицини та багатой культурної спадщини. Це територія, де кожен та кожна має можливості для свого особистого і професійного розвитку.

Стратегічною метою до 2027 року є забезпечення високої якості життя, гармонійного розвитку громад та економічного зростання на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу територій області, їх спеціалізації на засадах ефективного управління та збалансованого природокористування.

При розробленні змін до Стратегії було враховано, що першочерговим кроками на сьогоднішній день, в умовах повномасштабного вторгнення росії у Україну, є створення умов для безпеки громадян, відновлення та подальший розвиток інфраструктури та економіки.

Стратегія враховує результати аналізу соціально-економічної ситуації в області у 2021-2024 роках та відповідає завданням і положенням Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки (зі змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 № 940),

У Стратегії передбачено стратегічні, оперативні цілі, комплекс основних завдань, спрямованих на відновлення та стабілізацію роботи і розвиток виробничої та соціальної сфери області до 2027 року.

Стратегічні, оперативні цілі та завдання Стратегії

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
1. Чернігівщина – безпечний регіон	1.1. Створення безпечових умов для повсякденної життєдіяльності громадян	1.1.1 Забезпечення публічної безпеки населення в умовах воєнного стану та у післявоєнний період
		1.1.2 Нарощування фонду захисних споруд цивільного захисту з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності
		1.1.3. Розмінування території області
		1.1.4. Підвищення спроможності регіону до національного спротиву
	1.2. Підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій	1.2.1. Забезпечення продовольчої безпеки
		1.2.2 Створення регіонального, місцевих і об'єктових резервів матеріально-технічних ресурсів
	1.3. Енергетична безпека	1.3.1. Диверсифікація джерел енергопостачання. Створення та розвиток децентралізованої системи енергопостачання
		1.3.2. Розвиток альтернативної, відновлювальної електроенергетики та впровадження заходів з енергоефективності
	1.4. Інформаційна і кібербезпека	1.4.1. Інтеграція в єдиний український інформаційний простір, блокування ворожого інформаційного впливу
		1.4.2. Забезпечення технічного захисту інформації, розбудова безпечного середовища
		1.4.3. Забезпечення кіберзахисту у сфері захисту критичної інфраструктури
	1.5. Екологічна безпека, адаптація до зміни клімату	1.5.1. Захист та відновлення навколишнього природного середовища, пом'якшення наслідків зміни клімату
		1.5.2 Безпечне збирання, перевезення, відновлення і видалення відходів
		1.5.3. Створення умов для управління відходами, що утворилися у зв'язку із пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведення робіт з ліквідації їх наслідків, за підходами циркулярної економіки
		1.5.4. Підвищення рівня обізнаності

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
		населення щодо екологічних проблем та наслідків зміни клімату
2. Комплексна відбудова інфраструктури	2.1. Оцінка руйнувань та пошкоджень об'єктів інфраструктури	2.1.1. Координація роботи з фіксації та актуалізація відомостей про зруйновані та пошкоджені об'єкти внаслідок збройної агресії російської федерації
	2.2. Відновлення та стабільне функціонування соціальної, критичної інфраструктури, систем життєзабезпечення. Відбудова житла	2.2.1. Відновлення об'єктів соціальної інфраструктури
		2.2.2. Відбудова та стабільне функціонування критичної, житлово-комунальної інфраструктури, систем життєзабезпечення
		2.2.3. Відновлення пошкодженого та будівництво нового житла
		2.2.4 Розвиток різних форм співробітництва та ефективне залучення міжнародних фінансових ресурсів для відбудови
	2.3. Відновлення та розвиток дорожньої, транспортної інфраструктури, зв'язку	2.3.1. Розвиток дорожньої інфраструктури
		2.3.2. Розвиток транспортної інфраструктури
		2.3.3. Забезпечення населення сталим сучасним мобільним зв'язком та Інтернетом
	2.4. Комплексна відбудова територіальних громад	2.4.1. Розробка програмних документів з відновлення та розвитку регіонального рівня та на рівні територіальних громад
		2.4.2. Просторовий розвиток
3. Відновлення бізнесу і розбудова нової економіки регіону	3.1. Відновлення та розвиток бізнесу	3.1.1. Створення сприятливого бізнес-клімату в регіоні
		3.1.2. Інформаційна та консультаційна підтримка суб'єктів господарювання
		3.1.4.Розвиток регіональної інфраструктури підтримки підприємництва
	3.2. Стимулювання економічної активності та підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників	3.2.1.Стимулювання створення та розвитку інституційної інфраструктури підтримки інвестицій
		3.2.2. Підвищення інвестиційної привабливості області, підтримка залучення інвестицій, популяризація інвестиційних можливостей територій області
		3.2.3. Фінансова підтримка суб'єктів підприємництва, зокрема постраждалих від збройної агресії російської федерації
		3.2.4.Відновлення і розвиток експортного

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
	3.3. Прискорений інноваційний розвиток пріоритетних сфер смарт-спеціалізації регіону	потенціалу
		3.3.1.Нарощування виробництва якісної сільгоспсировини та розвиток її поглибленої переробки
		3.3.2.Розвиток «зелених» технологій та біоекономіки
		3.3.3.Сприяння розвитку інноваційно спрямованих та експортоорієнтованих галузей промисловості
		3.3.4 Розвиток інформаційних, інформаційно-комунікаційних технологій та їх впровадження у різних сферах життєдіяльності і виробництва
	3.4. Відновлення та сталий розвиток агропромислового комплексу	3.4.1. Підвищення стійкості та конкурентоспроможності аграрних та переробних підприємств
		3.4.2. Розвиток сільських територій, підтримка фермерства та малих сільгоспвиробників
	3.5. Забезпечення продуктивної та вільно обраної зайнятості громадян	3.5.1. Задоволення потреб регіонального ринку праці у кваліфікованих кадрах для розвитку економіки та відновлення інфраструктури
		3.5.2 Сприяння продуктивній зайнятості населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили
4. Збереження і розвиток людського потенціалу	4.1. Сучасний освітній простір	4.1.1. Забезпечення рівного доступу здобувачів освіти в умовах воєнного стану та повоєнний період
		4.1.2. Якісна професійна (професійно-технічна), фахова передвища та вища освіта, їх максимальне наближення до вимог ринку праці
	4.2. Підвищення якості, доступності медичних послуг та покращання ментального і фізичного здоров'я населення	4.2.1. Забезпечення населення області якісною, доступною та вчасною медичною допомогою
		4.2.2. Підвищення рівня фізичної активності та здоров'я населення, оздоровлення дітей
		4.2.3. Відновлення та підтримка ментального здоров'я населення
	4.3.Якісні соціальні послуги, нова ветеранська	4.3.1 Соціальна підтримка ветеранів війни та їх сімей, реінтеграція ветеранів до цивільного життя

Стратегічні цілі	Оперативні цілі	Завдання
	політика	4.3.2. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб
		4.3.3.Соціальний захист дітей та інших вразливих груп населення. Формування інклюзивного суспільства
		4.3.4. Забезпечення гендерної рівності, запобігання домашньому насильству та торгівлі людьми
	4.4. Культурний і духовний розвиток та формування національної ідентичності	4.4.1. Розвиток сфери культури і мистецтв та збереження історико-культурної спадщини
		4.4.2. Формування української громадянської ідентичності населення, спроможного та всебічно розвинутого молодого покоління
		4.4.3.Створення умов для розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу територій з урахуванням безпекових обмежень
	5. Розвиток ефективного багаторівневого врядування з врахуванням процедур та кращих практик ЄС.	5.1.Підвищення інституційної спроможності громад з урахуванням кращих практик ЄС
5.1.2.Розвиток міжнародного територіального співробітництва в контексті інтеграції без кордонів		
5.1.3. Підтримка громад з особливими умовами для розвитку, територій відновлення		
5.2.Цифрова трансформація громад і регіону		5.2.1 Розвиток цифрової інфраструктури та впровадження електронних сервісів
		5.2.2.Розбудова мережі центрів надання адміністративних послуг
5.3.Розвиток громадянського суспільства		5.3.1.Ефективна діяльність інститутів громадянського суспільства
		5.3.2.Посилення залучення громадян до прийняття рішень, активізація громадянського суспільства

Стратегія пов'язана та узгоджується з низкою інших документів, серед яких:

- Закон України «Про основні засади державної кліматичної політики» від 08 жовтня 2024 року № 3991-IX;

- Стратегічні цілі державної екологічної політики України (визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII);

- Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р);
- Водна стратегія України на період до 2050 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.11.2022 № 1134-р);
- Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.09.2019 № 688-р);
- Державна стратегія управління лісами України на період до 2035 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1777-р);
- Енергетична стратегія України до 2050 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 373-р);
- Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р);
- Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 № 430-р);
- Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року (затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 443-р);
- Національний план управління відходами до 2030 року (затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 117);
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні» від 29.11.2024 № 1190-р; %
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках» від 30 серпня 2024 р. № 821-р

Відтак оновлена Стратегія узгоджується з основними засадами збереження довкілля а адаптації до змін клімату, визначеними в документах державного планування, які охоплюють різні складові довкілля, в тому числі здоров'я населення.

Процедура СЕО дає можливість оцінити наслідки реалізації Стратегії на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, розробити заходи із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків її здійснення.

2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо Стратегію не буде затверджено

Чернігівська область розташована в північній частині України, на північному заході вона межує з Гомельською областю республіки білорусь, на півночі – з Брянською областю російської федерації, на сході – з Сумською, на заході та південному заході – з Київською та на півдні – з Полтавською областями України. Область займає територію у 31,9 тис. км², що становить

5,286% від загальної території України, та посідає 3 місце за розмірами.

За чисельністю населення область посідає 23 місце серед регіонів України (на 01.01.2022 становила 959,3 тис. осіб, що складає 2,33% від наявного населення України).

Обласним центром є місто Чернігів, у якому сконцентрована третина населення і основні екологічно небезпечні об'єкти.

Регіональна господарська система Чернігівської області має агропромислову спрямованість: у структурі валової доданої вартості області у 2021 році найбільша частка припадає на сільське, лісове та рибне господарство – 29,9%, на промисловість – 20,0%.

Провідними галузями промисловості регіону є: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів; добувна промисловість і розроблення кар'єрів; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність; машинобудування; виробництво гумових та пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції.

Специфікою регіону є те, що у ньому майже відсутні великі промислові підприємства, але є сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу.

На півночі області переважають дерново-підзолисті ґрунти, а також сірі й світло-сірі опідзолені та торф'яно-болотисті, на півдні – чорноземи.

Клімат області помірно-континентальний, м'який, достатньо вологий. Зима малосніжна, у більшості років стійка, порівняно тепла, літо тепле й помірно вологе. Середньорічна температура повітря за повоєнний період становить 6-8°C тепла.

Чернігівська область належить до зони достатнього зволоження. Середня річна відносна вологість повітря складає 75-80% (від 50-70% у липні-серпні до 80-95% взимку). Протягом року спостерігається від 20 до 44 днів з відносною вологістю повітря 30% і менше.

Гідрографічна мережа Чернігівської області належить до басейнів великих річок Десна та Дніпро. В басейні річки Десна формується біля 22% поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15% стоку всіх річок України. Загальна довжина річкової мережі складає 5799,8 км, в тому числі великих річок – 657,6 км, середніх – 767,4 км, малих річок – 4374,8 км.

На Чернігівщині є різноманітні корисні копалини. Мінерально-сировинна база налічує близько 290 родовищ із облікованими запасами, 50% яких відносяться до паливно-енергетичної групи, 43,5% – до сировини для будівельних матеріалів, 5,5% – до підземних вод та 1% – до інших родовищ.

Загальнодержавне значення мають запаси високоякісних кварцових пісків та нафти. Нафтогазоконденсатні родовища зосереджені в Прилуцькому (Монастирищенське, Ромашівське, Тростянецьке, Малодівицьке нафтові родовища, Леляківське, Гнідинцівське нафтогазоконденсатні родовища), і входять до Дніпровсько-Донецької нафтогазоносною області.

Найзначніші поклади торфу – у Чернігівському і Корюківському районах. Загальнодержавне значення мають запаси високоякісних скляних пісків (Чернігівський район, с. Олешня).

Велике промислове значення мають запаси високоякісних скляних пісків (Чернігівський район) та родовища крейди у Новгород-Сіверському районі та

цегельної сировини по всій території області.

Унікальні за своїми запасами й лікувальними якостями джерела мінеральних вод, що поширені в центральній частині регіону.

Область лежить у зонах мішаних лісів і лісостепу. Загальна площа земель лісового фонду становить 739,5 тис. га, у тому числі вкритих лісовою рослинністю – 659,9 тис. га. Відсоток вкритих лісом площ у різних районах неоднаковий: лісистість у північній частині – 20-41 % від загальної площі району, південних – 7-20 %.

Регіон має значний туристично-рекреаційний потенціал. До рекреаційного потенціалу відносяться території та об'єкти природно-заповідного фонду. Найбільшими з них в області є Ічнянський та Мезинський національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся», регіональні ландшафтні парки «Міжрічинський», «Ніжинський», «Ялівщина».

Атмосферне повітря

У 2023 році викиди від стаціонарних джерел здійснювали 291 підприємство, організація, установа, суб'єкт підприємницької діяльності, викиди від діяльності яких склали 14,908 тис. т, що на 0,125 тис. т (або на 0,8%) менше викидів 2022 року (15,033 тис. т.)

Зменшення викидів промислових підприємств обумовлено вторгненням РФ на територію нашої країни. Підприємства на деякий час призупинили свою діяльність, декілька припинило свою діяльність у зв'язку з критичними руйнуваннями. Підприємства, які зазнали незначних руйнувань, майже всі відновили роботу.

Однак, у 2023 році під час постійних обстрілів прикордонних територій області в атмосферу вивільнялися продукти хімічної реакції, які спричинені вибухами та детонацією ракет і снарядів.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по Чернігівській області у розрахунку на одну особу склали 15,5 кг і в розрахунку на 1 км² – 467,3 кг.

Таблиця 1

Динаміка обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Загальна кількість (одиниць) дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, виданих суб'єкту господарювання, об'єкт якого належить до:	221	200	92	204
другої групи	41	41	23	31
третьої групи	180	159	69	173
Викиди забруднюючих речовин та парникових газів від стаціонарних джерел, тис. тонн	20,889	22,973	15,033	14,908
у розрахунку на 1 км ² , тонн*	0,655	0,720	0,471	0,467
у розрахунку на одну особу, кг*	21,2	23,9	15,7	15,5

* розрахунково

Таблиця 2

Обсяги викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря по районах області у 2023 р.

Район	Обсяги викидів, тис. тонн		Збільшення /зменшення викидів у 2023 р. проти 2022 р., тис. тонн	Обсяги викидів у 2023 р. до 2022 р., %	Викинуто в середньому одним підприєм- ством, тонн
	2022 рік	2023 рік			
Всього	15,033	14,908	-0,125	99,2	51,230
Корюківський	1,093	1,763	0,670	161,3	51,853
Ніжинський	3,687	4,199	0,512	113,9	59,986
Н.-Сіверський	1,112	1,038	-0,074	93,3	39,923
Прилуцький	4,619	4,329	-0,290	93,7	67,641
Чернігівський	4,522	3,579	-0,943	79,2	36,897

Таблиця 3

**Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря
за видами економічної діяльності**

Види економічної діяльності	Обсяги викидів за регіоном	
	тонн	Питома вага, %
Усі види економічної діяльності, у тому числі:	14907,795	100
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	8929,662	59,9
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	505,56	3,4
Переробна промисловість	2027,028	13,6
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	991,363	6,6
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1440,007	9,7
Будівництво	47,384	0,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	45,991	0,3
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	665,298	4,5
Інформація та телекомунікації	0,566	0,004
Фінансова та страхова діяльність	0,655	0,004
Операції з нерухомим майном	82,305	0,6
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,051	0,0
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,00	0,0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	23,434	0,2
Освіта	68,574	0,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	72,454	0,5
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	7,463	0,1

Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: сільського господарства, лісового та рибного господарства – 8,93 тис. т, або 59,9% від загальних викидів стаціонарними джерелами по області; переробної промисловості – 2,027 тис. т або 13,6%; водопостачання; каналізації, поводження з відходами – 1,44 тис. тонн або 9,7%, з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 0,99 тис. т, або 6,6%.

У містах та районах, де розташовані підприємства вищезазначених галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря. Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнає атмосфера міста Чернігова.

Крім того, постійні обстріли приграничних територій області спричиняють жакливі наслідки природньому середовищу. Відбуваються пожежі на польових масивах, лісах та в унікальних екосистемах заповідного фонду, які спричиняють утворення великих обсягів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Транскордонне забруднення повітря – це забруднення атмосфери, фізичне джерело якого розташоване повністю або частково на території, яка знаходиться під національною юрисдикцією однієї держави, і негативна дія якого проявляється на території, яка знаходиться під юрисдикцією іншої держави. Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані вимагає від сторін здійснення обміну наявною інформацією про викиди забруднювачів повітря, що були здійснені з площ (за узгодженою мережею квадратів 50×50 км), дані про потоки забруднювачів повітря через національні кордони і за узгоджені періоди. Чернігівська область на північному заході межує з Гомельською областю республіки білорусь, а на півночі – з Брянською областю російської федерації і може піддаватися транскордонному забрудненню атмосферного повітря з боку цих територій. Однак, відсутність мереж постів контролю не дає можливості реально оцінити величину впливу транскордонних забруднень на загальний стан атмосферного повітря області.

Водні ресурси

Чернігівська область розташована в басейні річки Дніпро, а саме: суббасейну Верхнього Дніпра, суббасейну річки Десна та суббасейну середнього Дніпра. Річкова мережа добре розвинена, середня густина річкової мережі становить $0,24 \text{ км/км}^2$.

За результатами інвентаризації водних об'єктів, проведеної у 2021 році, на території області нараховується 265 річок.

Відповідно до класифікації річок України, річки області поділяються на: 2 великі річки – Дніпро (124 км) та Десна (534 км), 8 середніх – Сож, Трубіж, Супой, Удай, Судость, Сейм, Снов, Остер (загальна протяжність 767 км); 255 малих річок (загальна протяжність 4374 км). Загальна довжина річкової мережі складає 5799,8 км.

Також на території Чернігівської області обліковується 2601 водойма, з них – 833 озер, 19 водосховищ, 729 руслових ставків, 1012 неруслових ставків (копань, наливні).

Найбільша кількість ставків та водосховищ побудована на малих річках, за рахунок чого їх водний стік зарегульований на 30-70 %. Джерелом наповнення

штучних водойм є як води річок, так і інші: дощові, талі, підземні.

Річки мають змішаний тип живлення, переважно атмосферний, з помітною участю ґрунтових вод (снігове живлення – біля 50%, дощове – 30%, підземне – 20%). Характерним є чітко виражена весняна повінь, низька літня межень, що інколи переривається дощовими паводками, та дещо підвищене стояння рівнів восени внаслідок дощів та взимку через відлиги. У період весняної повені спостерігаються найбільші підйоми рівнів води – вода виходить на заплаву, річка проносить від 40 до 80% річного стоку.

В басейні річки Десна формується біля 22% поверхневого стоку р. Дніпро та біля 15% стоку всіх річок України.

Загальний забір води в 2023 році по області, згідно з даними державного обліку водокористування форми № 2ТП-водгосп (річна), становив 67,55 млн м³. У порівнянні з 2022 роком (64,43 млн м³), забір свіжої води збільшився на 3,12 млн м³ або на 5%.

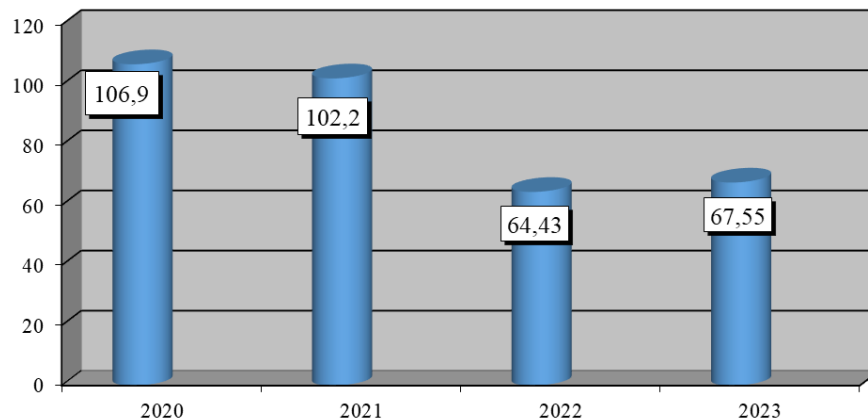

Рисунок 1. Динаміка забору свіжої води, млн м³

З поверхневих водних об'єктів було забрано 31,04 млн м³ води (46 % від загального об'єму), з підземних горизонтів – 36,51 млн м³ (54 %).

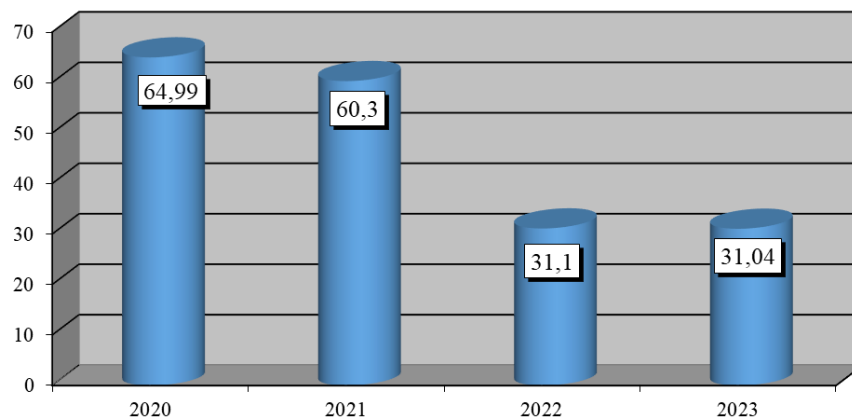

Рисунок 2. Динаміка забору води з поверхневих джерел, млн м³

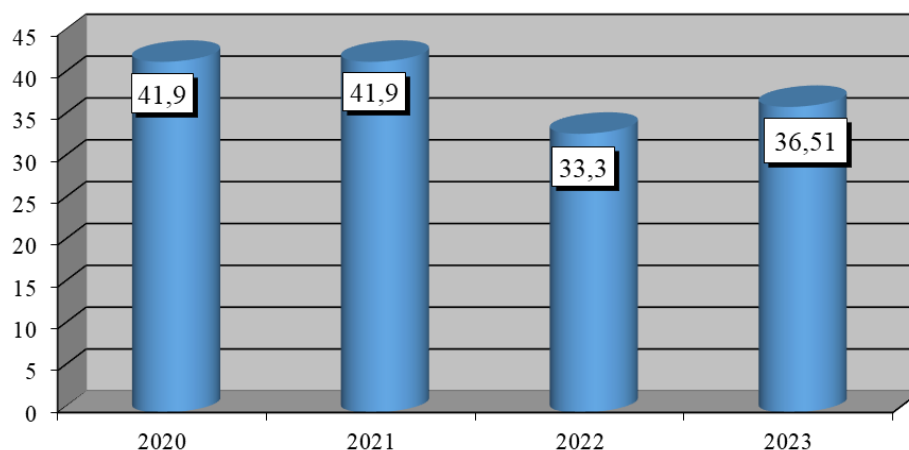

Рисунок 3. Динаміка забору води з підземних джерел, млн м³

Загальне використання водних ресурсів в 2023 році становило 58,46 млн м³ і збільшилось в порівнянні з 2022 роком (55,58 млн м³) на 2,88 млн м³ або на 5 %. Води питної якості використано – 27,88 млн м³, технічної – 30,58 млн м³.

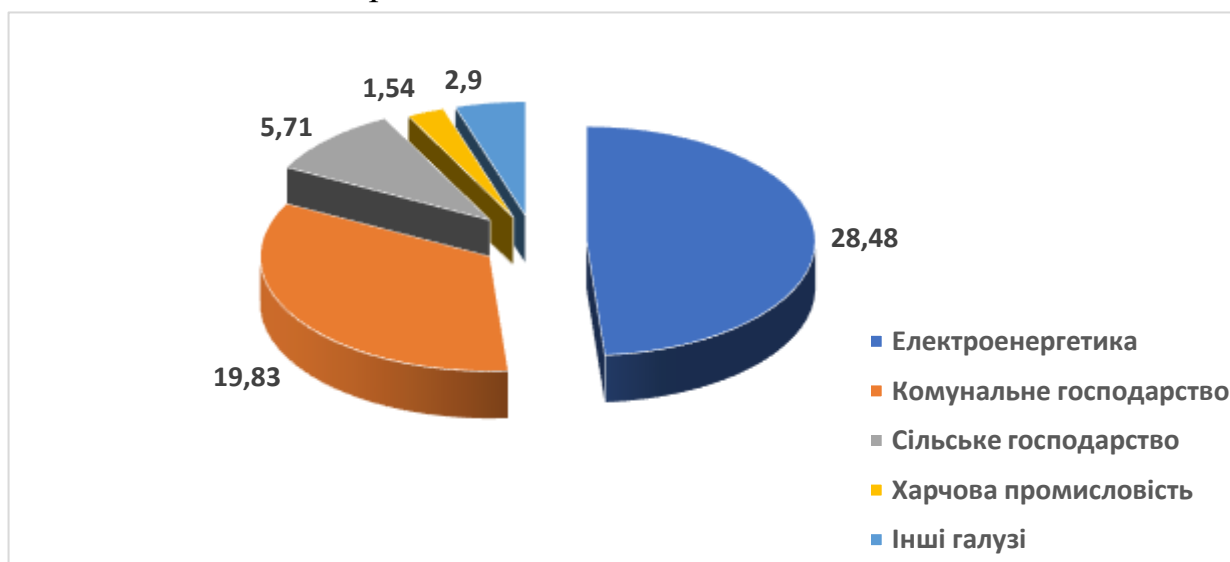

Рисунок 4. Обсяги загального використання води, млн м³

Таблиця 4

Використання води		
Галузь	Обсяг, млн м³	Питома вага, %
Електроенергетика	28,48	48,7
Комунальне господарство	19,83	33,9
Сільське господарство	5,71	9,8
Харчова промисловість	1,54	2,6
Інші галузі	2,9	5,0
Всього	58,46	100

Використання води в промисловості становило 31,27 млн м³, проти 2022 року (31,88 млн м³) зменшилось на 0,61 млн м³, у комунальному господарстві – 19,83 млн м³ і збільшилось проти 2022 року (17,76 млн м³) на 2,1 млн м³, у сільському господарстві – 5,71 млн м³ і збільшилось в порівнянні з попереднім роком (4,43 млн м³) на 1,28 млн м³.

За результатами узагальнення даних державного обліку водокористування у поверхневі водні об'єкти скинуто 44,04 млн м³ стічних вод, що на 2,41 млн. м³ або на 5,8 % більше ніж у 2022 році (41,63 млн. м³). У тому числі: забруднені складають 0,65 млн м³ (1,5 %), нормативно-очищені на очисних спорудах – 16,24 млн м³ (36,9 %) та нормативно-чисті без очищення – 27,15 млн м³ (61,6 %).

Структура скиду зворотних вод представлена в таблицях 5 та 6.

Таблиця 5

Структура скиду зворотних вод

	млн. м ³		% від загального скиду
	2022 р.	2023 р.	
у водойми області	41,63	44,04	87,1
на поля фільтрації	1,13	1,24	2,5
у накопичувачі	0,92	0,98	1,9
у підземні горизонти	4,31	4,29	8,5
Всього	47,99	50,55	100

Таблиця 6

Структура скиду зворотних вод у водойми області

	млн м ³		% від загального скиду
	2022 р.	2023 р.	
Недостатньо очищених	0,74	0,65	1,5
Нормативно чистих без очистки	27,28	27,15	61,6
Нормативно очищених	13,61	16,24	36,9
Всього	41,63	44,04	100

В результаті повної біологічної очистки на очисних спорудах області у поверхневі водні об'єкти було скинуто 15,553 млн м³ (95,8 %), фізико-хімічної очистки – 0,045 млн м³ (0,3 %), механічної очистки – 0,639 млн м³ (3,9 %).

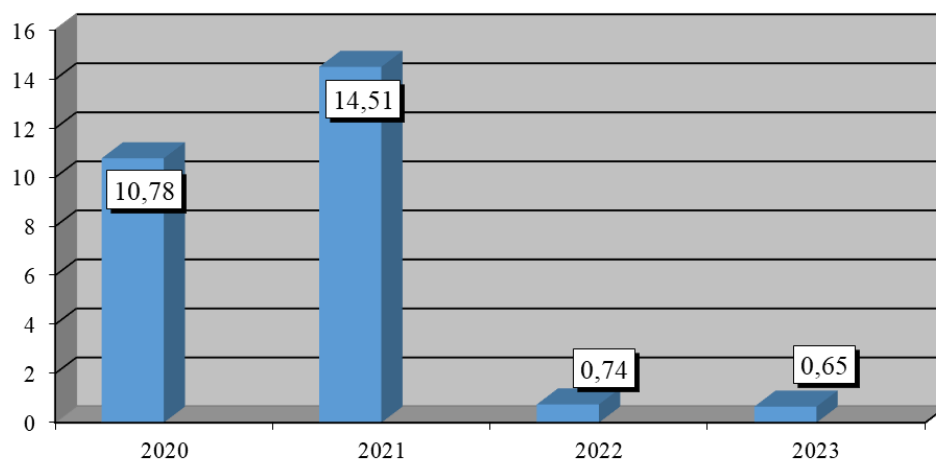

Рисунок 5. Динаміка скиду недостатньо очищених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн м³

Військові дії рф спричиняють негативний вплив та погіршують ситуацію в регіоні. Внаслідок військових дій та спричинених ними техногенних забруднень відбувається руйнування мостів, дамб та берегової лінії, отруєння нафтопродуктами та важкими металами, багато невеликих річок та ставків зазнають патологічного впливу на біорізноманіття. У водоймах гине риба, порушується життєвий та міграційний цикли водних птахів, водойма втрачає здатність до самоочищення та природного відновлення.

Загалом на екологічний стан поверхневих вод області впливають скиди недостатньо очищених стічних вод внаслідок неефективної роботи каналізаційно-очисних споруд, невнесення в натуру прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, а також їх недодержання, насамперед у населених пунктах, засмічення водойм побутовими відходами.

Головними забруднювачами поверхневих водних об'єктів є підприємства житлово-комунального господарства, які скидають недостатньо очищені стічні води.

Проблемою практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води, є використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що, в свою чергу, призводить до високих показників вмісту фосфатів на вході з очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів. Загалом ці проблеми пов'язані з недовантаженістю, зношеністю обладнання та відсутністю коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

За даними суб'єктів системи моніторингу області, на Чернігівщині гідрохімічні показники якості поверхневих вод у створах спостереження в цілому не зазнали значних змін і переважно відповідали гранично допустимим концентраціям для водойм рибогосподарського призначення.

Транскордонний вплив.

На території республіки білорусь і російської федерації формується 84 % річкових вод басейну р. Дніпра.

На території республіки білорусь до Дніпра з його великими притоками: Березина, Прип'ять, Сож – скидають стічні води промислові і комунальні підприємства таких міст, як Орша, Шклов, Могильов, Бихов, Речиця і Лосєв (р. Дніпро), Мінськ, Борисів, Бобруйськ і Світлогірськ (р. Березина), Гомель, Кричев (р. Сож).

На території Брянської області російської федерації формується 53 % вод басейну р. Десна. Певну небезпеку для області можуть становити підприємства хімічного виробництва в росії, які розташовані на річках, русла яких проходять і по території області.

Визначити об'єм і якість забруднень неможливо через відсутність даних по звітності 2 ТП (Водгосп) республіки білорусь і російської федерації.

У зв'язку з військовим станом та бойовими діями, які відбуваються на прикордонних територіях, відбір проб в частині операційного моніторингу на виконання фізико-хімічних показників з транскордонних пунктів моніторингу Деснянським БУВР не проводився.

Випадків надзвичайних ситуацій, пов'язаних з забрудненням поверхневих вод транскордонних водотоків у 2023 році Деснянським БУВР зафіксовано не було.

У той же час у серпні 2024 року на річках Сейм та Десна було зафіксовано забруднення органічного характеру, яке 14 серпня потрапило у річку Сейм із цукрового заводу в селищі Тьоткіно Курської області рф.

Починаючи з 26 серпня 2024 року в Чернігівській області сталося забруднення головної водної артерії області – р. Десни. За оперативною інформацією Регіонального офісу водних ресурсів, у Сумській області спостерігалось погіршення якісного стану води р. Сейм (ліва притока р. Десни), у вигляді значно забрудненої води по всій товщі, яка рухалася за течією річки. Відповідно до результатів лабораторних досліджень проб води р. Сейм, зафіксовано критичне зниження розчиненого кисню до величин (0,18-0,73 мгО₂/дм³). Чернігівським обласним гідрометеоцентром, Деснянським басейновим управлінням водних ресурсів, Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області та КП «Чернігівводоканал» було проведено щоденний моніторинг стану забруднення р. Сейм та р. Десна в межах Чернігівської області. За результатами лабораторних досліджень за фізико-хімічними показниками поверхневих вод, щоденно було зафіксоване зниження розчиненого кисню у водоймі та збільшення показників ХСК (хімічне споживання кисню), заліза загального, марганцю та азоту амонійного.

За рішеннями обласної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, в межах територіальних громад, населені пункти яких розміщені вздовж русел забруднених річок, було заборонено купання, вилов риби та використання річкової води для господарських потреб і напування худоби. Крім того, визначено місця та організовано роботи зі збору й утилізації мертвої риби, здійснюється контроль за реалізацією та перевезенням річкової риби на території Чернігівщини.

Деснянським Басейновим управлінням водних ресурсів, Державною екологічною інспекцією у Чернігівській області забезпечувався щоденний моніторинг стану забруднення Сейму та Десни в межах Чернігівської області. Також серед населення проведено інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо небезпеки користування водою із забруднених річок. За даними ГУ ДСНС у Чернігівській області проведено заходи з аерації води в р. Десні в районі с. Макошине Менської ТГ Корюківського району.

В останній день серпня, за даними оперативної довідки від Державної екологічної інспекції у Чернігівській області за добу було зібрано 200 кг мертвих рибних ресурсів, які були утилізовані з дотриманням всіх необхідних санітарних норм.

Станом на 11 вересня сума збитків довкіллю через забруднення річок Сейм та Десна (в межах Чернігівської та Сумської областей) склала понад 405 мільйонів гривень.

Земельні ресурси та ґрунти

За останніми даними Головного управління Держгеокадастру у Чернігівській області (станом на 01.01.2016) загальна площа Чернігівської області складає 3190,3 тис. га, з яких: 2067,5 тис. га (64,8%) зайнято сільськогосподарськими угіддями; ліси та інші лісовкриті площі по області становлять 691,4 тис. га (21,7%), з них чагарникова рослинність природного походження – 49,1 тис. га (1,5%); відкриті заболочені землі – 129,7 тис. га (4,1%); відкриті землі без рослинного покриву складають 24,1 тис. га (0,8%); території, що покриті поверхневими водами – 68,0 тис. га (2,1 %); інші землі – 156,8 тис. га (4,9%)

Значних змін у структурі та стані використання земель, у порівнянні з попередніми роками, не відбувалося. Структура земель за цільовим призначенням має довільний характер і не має достатньої економічної та екологічної обґрунтованості.

Загалом експлікація ґрунтів сільськогосподарських угідь області включає 253 ґрунтові відміни, які об'єднують в 10 агровиробничих груп. Дерново-підзолисті ґрунти займають 30 % орних земель (432,5 тис. га), сірі лісові та дернові ґрунти – 19% (277,8 тис. га), темно-сірі ґрунти та чорноземи опідзолені – 13% (189,9 тис. га), чорноземи типові, лучно-чорноземні та лучні ґрунти – 38% (540,6 тис. га).

Незважаючи на значні генетичні відмінності між різними групами ґрунтів, для всіх них характерний понижений щодо їхніх типових ознак рівень природної родючості. Це пов'язано з легким гранулометричним складом, малогумусністю, підвищеною кислотністю, значною оглеєністю, засоленістю ґрунтів тощо. Як наслідок, вони мають нестійку структуру, низьку ємність вбирання, невисоку буферність, малу насиченість ґрунтовими колоїдами, що призводить до погіршення водного, повітряного та поживного режимів ґрунту.

Нераціональне використання земель призводить до інтенсивних деструкційних та деградаційних процесів, що ставить під загрозу збереження ґрунтів. За інформацією 2022 року в області нараховується 7,9 тис. га деградованих та малопродуктивних земель.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси залишаються сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт та оборонна діяльність. Сучасні земельні відносини та приватне землекористування, сформовані в ході земельної реформи, зумовлюють необхідність розробки науково-обґрунтованих управлінських рішень щодо раціональної та екологічнобезпечної організації території землеволодінь і землекористувань, удосконалення їх упорядкування та посилення охорони земельних ресурсів, зокрема, ґрунтового покриття.

Зокрема, формування потужних аграрних підприємств у сільському господарстві, які орендують масиви орних земель, що налічують десятки тисяч гектарів, веде до максимального спрощення агроландшафтів. Окремі поля, зайняті зерновими культурами, досягають площі багатьох сотень гектарів, на яких відсутнє належне невиснажливе чергування сільськогосподарських культур у сівозмінах.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями. Низькостійкими та найбільш вразливими в екологічному відношенні залишаються території Ніжинського та Прилуцького районів області.

Проблеми відтворення й підвищення родючості ґрунтів не можна вирішувати ізольовано від проблеми ерозії та зсуву ґрунтів. Разом із природними факторами розвитку ерозійних процесів сприяє висока ступінь розораності території. З огляду на екологічну доцільність, необхідно провести оптимізацію структури ґрунтового покриття лукопасовищних угідь. Ці угіддя традиційно приурочені до менш родючих, відносно ріллі, ґрунтів, які мають певні обмеження щодо використання під польові культури, але цілком придатні для використання трав.

Реалізація запропонованих заходів щодо консервації деградованих, малородючих ґрунтів орних земель та трансформації лукопасовищних угідь дозволить отримати в першому наближенні екологічно оптимізовану структуру земельного фонду. Оптимізація співвідношення ріллі, сіножатей і пасовищ має велике значення тому, що це найдешевший спосіб регулювання еколого-економічних взаємозв'язків у природно-антропогенних відносинах.

Законом України «Про охорону земель» визначено основні напрями охорони земель із метою раціонального використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення, захисту від шкідливого антропогенного впливу, відтворення й підвищення родючості ґрунтів та продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення

Лісові ресурси

Чернігівська область – один із найбільших за територією регіонів України. Площа області становить 31,9 тис. км². Площа земель лісового фонду області – 740,2 тис. га, в тому числі вкриті лісом землі – 659,9 тис. га, та нараховує 56 лісокористувачів.

Чернігівщина – лісовий край, середня лісистість території області складає 20,9 % і за останні 20 років зросла на 0,6 %. Однак лісистість нерівномірна й коливається від 37-41 % (Новгород-Сіверський, Корюківський райони), до 8-11 % (Прилуцький район).

Залежно від основних виконуваних функцій, ліси області поділяються на:

I – ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення 105,4465 тис. га. (15 %);

II – рекреаційно оздоровчі ліси 48,5429 тис. га. (7 %);

III – захисні ліси 182,438 тис. га. (26 %);

VI – експлуатаційні ліси 371,6363 тис. га. (52 %).

Основні лісові масиви знаходяться на півночі області, на правобережжі Десни. У лісах переважають молоді та середньовікові дерева. Серед порід поширені сосна, дуб, ялина, береза, осика, вільха, липа, клен. Суцільний ареал поширення соснових лісів на Чернігівщині знаходиться на лівобережжі Снову (північніше м. Сновськ) та в долині Ревни у межах, насамперед, Корюківського та Новгород-Сіверського районів. Найбільш поширені на Чернігівщині дубово-соснові ліси (субори). Найбільші масиви суборів знаходяться в межиріччі Дніпра й Десни (Чернігівський район) та Десни й Убіді (Корюківський та Новгород-Сіверський райони). Субори складаються з двох ярусів – верхній (25-27 метрів) утворює сосна, нижній (16-18 метрів) – дуб. Зустрічаються також берези, вільха, осика. В підліску переважають ліщина, крушина, шипшина та інші.

Таблиця 7

Землі лісогосподарського призначення Чернігівської області по державних лісогосподарських підприємствах та КП «Чернігівоблагроліс» (станом на 01.01.2024)

	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
Загальна площа земель лісогосподарського призначення	тис. га	740,182	ДП «Ліси України», ДП «Чернігівський військовий лісгосп», КП «Чернігівоблагроліс»
у тому числі:			
державних лісогосподарських підприємств	тис. га	418,002	ДП «Ліси України», ДП «Чернігівський військовий лісгосп»,
комунальних лісогосподарських підприємств	тис. га	202,5	КП «Чернігівоблагроліс»
інших власників лісів	тис. га	78,58	
площа земель лісогосподарського призначення, що не надана у користування	тис. га	41,1	
Площа земель лісогосподарського призначення, що вкрита лісовою рослинністю	тис. га	659,9	ДП «Ліси України», ДП «Чернігівський військовий лісгосп», КП «Чернігівоблагроліс»

	Одиниця виміру	Кількість	Примітка
Лісистість (відношення покритої лісом площі до загальної площі регіону)	%	20,9	

Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється на лісогосподарських підприємствах з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів з додержанням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

Використання корисних властивостей лісів для потреб мисливського господарства здійснюється відповідно до Лісового кодексу України та законів України «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», «Про мисливське господарство та полювання» та «Про природно-заповідний фонд України».

Таблиця 8

**Спеціальне використання лісових ресурсів державного значення
по державних лісогосподарських підприємствах та КП
«Чернігівоблагроліс» у 2023 році**

Назва лісогосподарського підприємства	Затверджена розрахункова лісосіка, тис. м ³	Фактично зрубано разом, га/тис. м ³	Зрубано по господарствах					
			хвойні		твердолистяні		м'яколистяні	
			Розрахункова лісосіка, тис. м	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³	розрахункова лісосіка, тис. м ³	фактично зрубано, га/тис. м ³
ДП «Ліси України»	759,78	11622,6 /1076,3	557,66	10237,1/ 952,5	47,97	878,9/ 58,1	154,15	506,6/ 65,7
КП «Чернігів-облагроліс»	246,35	570,5/ 161,47	110,4	288,5/97,9	7,766	11,5/ 2,449	128,18	270,5/ 61,1
ДП «Чернігівський військовий лісгосп»	44,54	140,3/ 47,7	38,38	130,0/ 44,7	0,62	2,2/0,6	5,54	8,1/2,4

Надзвичайно важливою складовою лісового господарства, яка має значний вплив на майбутній стан лісів, їхній видовий склад і продуктивність, є комплекс заходів із лісовідновлення та лісорозведення.

Підприємства ДП «Ліси України» та КП «Чернігівоблагроліс» послідовно та цілеспрямовано працюють над забезпеченням своєчасного розширеного відтворення лісів, тобто створенням нових лісових насаджень в обсягах, що перевищують їх вирубання, а також їх збереження, зростання продуктивності і раціональне використання.

Цілеспрямована праця лісівників дозволить безперервно та ефективно поповнювати запаси деревини, зберегти і підвищувати корисні властивості лісів, зміцнювати екологічний стан.

Збільшення площ лісових насаджень області проводиться в основному за рахунок створення нових лісів на прийнятих деградованих, малопродуктивних сільськогосподарських землях.

Забезпечення лісокультурного виробництва високоякісним садивним матеріалом з цінними спадковими властивостями можливе за умови раціонального використання наявної лісонасінневої бази та створення нових її об'єктів.

Таблиця 9

Лісовідновлення за 2023 рік

Найбільші лісокористувачі, власники лісів, інші землекористувачі у Чернігівській області, у користуванні яких є лісові ділянки	Лісовідновлення, га			
	посадка лісу, га	посів лісу, га	природне відновлення лісу, га	усього
Державні підприємства Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства	2514,2	51,6	232,1	2797,9
КП «Чернігівоблагроліс»	303,4	-	188,4	491,8
ДП «Чернігівський військовий лісгосп»	156,4	2,3	5,6	164,3
Усього	2974	53,9	426,1	3454,0

Окрім господарської діяльності, на стан лісів впливають й інші чинники природного та антропогенного характеру, ключову негативну роль серед яких можна віддати лісовим пожежам, хворобам лісу та впливу несприятливих погодних умов.

У 2022-2023 роках, окрім старих проблем, у зв'язку із бойовими діями та окупацією Чернігівської області, додалися проблеми, пов'язані з замінуванням значної площі лісових масивів, недоступністю значної кількості ділянок через велику протяжність лінії кордону з рф, пошкодженнями лісових насаджень в результаті бойових дій.

Лісовий фонд як області, так і України, є високопожежонебезпечним об'єктом. Охорона лісів від пожеж – один із найбільш важливих напрямків діяльності лісокористувачів. Значна частка хвойних насаджень, наявність територій, забруднених радіонуклідами, зумовлюють високий та середній клас пожежної небезпеки.

Найбільш небезпечними в пожежному відношенні є лісові землі з I класом пожежної небезпеки. Їх частка складає 24% від загальної площі лісів державних підприємств Чернігівської області, які входять до сфери впливу Держлісагентства. Загалом найбільші площі лісів зосереджені в Корюківському, Новгород-Сіверському та Чернігівському районах.

Головні причини виникнення лісових пожеж – порушення правил пожежної безпеки громадянами під час перебування в лісових масивах, випалювання сухої рослинності та її залишків на сільгоспугіддях і придорожніх

смугах поруч із лісовими масивами, проведення військових дій.

Упродовж 2023 року, на прикордонних лісових територіях систематично потерпають від обстрілів території ДП «Ліси України», а це – філії «Корюківське лісове господарство», «Новгород-Сіверське лісове господарство», «Городнянське лісове господарство» та КП «Чернігівоблагроліс».

У лісах області за звітний період трапився 71 випадок лісових пожеж, загальною площею 58,2 га.

Протягом дії заборони відвідування лісів лісові пожежі виникали в результаті ворожого обстрілу з території російської федерації.

Корисні копалини

Мінерально-сировинна база Чернігівської області налічує близько 290 родовищ із облікованими запасами, 50 % яких відносяться до паливно-енергетичної групи, 43,5 % – до сировини для будівельних матеріалів, 5,5 % – до підземних вод та 1 % – до інших родовищ.

Загальнодержавне значення мають запаси високоякісних кварцових пісків в Чернігівському районі (Ріпкинський район) та нафти: Монастирищенське нафтове родовище, Тростянецьке нафтове родовище, Малодівицьке нафтове родовище, Леляківське нафтогазоконденсатне родовище, Гнідинцівське нафтогазоконденсатне родовище, Ромашівське нафтове родовище (входять до Дніпровсько-Донецької нафтогазоносної області). Найбільші нафтові родовища – Леляківське та Гнідницьке. На території області виявлено ще 8 нафтогазових перспективних об'єктів.

Велике значення мають запаси високоякісних скляних пісків в Чернігівському районі та родовища крейди у Новгород-Сіверському районі (зокрема, значний економічний потенціал має Путивський крейдовий кар'єр) та цегельної сировини по всій території області.

За інформацією Державної служби геології та надр України в Чернігівській області налічується 73 видані спеціальні дозволи на користування надрами, а саме: нафта, газ – 28; торф – 4; пісок, суглинок – 16; бішофіт – 1; підземні води – 24.

Суб'єктами моніторингу довкілля, згідно із загальними положеннями моніторингу довкілля, є низка міністерств і відомств. Зокрема, на Міндовкілля України покладена організаційна інтеграція суб'єктів системи моніторингу, а також безпосереднє здійснення моніторингу низки компонентів довкілля, природних і техногенних процесів та явищ. Державна служба геології та надр України здійснює моніторинг підземних вод, ендегенних та екзогенних геологічних процесів, геохімічного стану ландшафтів, а також державне еколого-геологічне картування території України для оцінки стану геологічного середовища та його змін під впливом господарської діяльності.

Підземні води належать до корисних копалин загальнодержавного значення та є одним з найважливіших об'єктів надр. Вони мають стратегічне значення як надійне та якісне джерело питного водопостачання населення.

Прогнозні запаси підземних питних і технічних вод регіону становлять 8326,7 тис. м³/добу, що складає 13,5 % від загальних запасів підземних вод

України. Основними проблемними питаннями в галузі охорони та використання підземних вод залишаються: самовільне водокористування з підземних джерел без наявності дозволу на спеціальне водокористування; самовільне надрокористування без спеціальних дозволів на користування надрами; порушення правил експлуатації артезіанських свердловин (захаращеність території та відсутність огорожень першого поясу зони санітарної охорони на свердловинах); порушення правил ведення первинного обліку водокористування з підземних джерел; несвоєчасне проведення ліквідаційного санітарно-технічного тампонажу непридатних до експлуатації свердловин, що несе значну загрозу підземним водоносним горизонтам, які є джерелом питного водопостачання в області, у зв'язку з тяжким фінансовим становищем підприємств, на балансі яких знаходяться дані свердловини, а також з причини розпаювання земель та неможливості встановлення власників свердловин.

Флора, фауна та природно-заповідний фонд

Збереження біологічного різноманіття є одним з пріоритетів у сфері природокористування, екологічної безпеки та охорони природи, невід'ємною складовою збалансованого економічного й соціального розвитку нашого регіону. Географічне положення, орографічні та кліматичні особливості області зумовили формування на її території різноманітної рослинності, яка закономірно змінюється з півночі на південь.

Одним із основних антропогенних чинників, що негативно впливає на структурні елементи екологічної мережі та біорізноманіття Чернігівської області, є значний ступінь господарського освоєння її території. Сучасна структура земельного фонду Чернігівщини свідчить про надзвичайно високе антропогенне навантаження на природні екосистеми, яке призвело до їх зміни та скорочення площ.

До інших видів антропогенної діяльності, що негативно впливають на структурні елементи екологічної мережі, біологічне та ландшафтне різноманіття в Чернігівській області, відноситься забруднення довкілля атмосферними викидами. Забруднення довкілля призводить до включення забруднюючих речовин до біохімічних ланцюгів рослин і тварин та їх хронічної інтоксикації.

Рослинність Чернігівщини у природному стані збереглася лише приблизно на 1/3 території, переважно у поліській частині області, у вигляді лісів, трав'яного покриву луків і болотної рослинності. На території області налічується понад 900 видів судинних рослин, що становить близько 18,4% від загальної кількості судинних рослин, поширених в Україні.

Рослинний світ, або флора, дуже чутливо реагує на зміни екологічних факторів і є чітким показником обсягу антропогенного впливу на природу.

Чернігівщина багата природними ресурсами цінних видів рослин, у тому числі й лікарських. Однак ресурсний потенціал багатьох видів обмежений. З метою раціонального використання, відтворення природних і збільшення запасів дикорослих лікарських рослин, їх добування суворо лімітується. З метою охорони, збереження та відтворення дикорослої флори спеціальне використання природних недеревних рослинних ресурсів здійснюється відповідно до статті 10 Закону України «Про рослинний світ» на підставі дозволів та у межах

встановлених лімітів. Раціональне використання лісових ресурсів неможливе без їх ретельного вивчення і суворого обліку. Відновлення природних лісів і розведення нових порід дерев, їх продукція й акліматизація повинні вестися на науковій основі.

Охорона рослинного світу здійснюється у відповідності до вимог законів України «Про рослинний світ», «Про Червону книгу України» (для рідкісних та зникаючих видів) та Лісового кодексу України.

Відтворення природних рослинних ресурсів забезпечується різними шляхами, зокрема сприянням природному відновленню рослинного покриву, штучним поновленням природних рослинних ресурсів, запобіганням небажаним змінам природних рослинних угруповань та негативному впливу на них господарської діяльності, в тому числі зупинка господарської діяльності з метою створення умов для відновлення деградованих природних рослинних угруповань.

Крім того, на виконання Указу Президента України від 07.06.2021 №228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів» у рамках реалізації програми Президента України «Зелена країна», лісокористувачами, територіальними громадами, установами та підприємствами різних сфер, з метою збільшення площі лісів області, висаджено у 2023 році 6,7 млн дерев.

На території області різні види тварин поширені досить нерівномірно. Це викликано відмінностями умов життя в різних її частинах. Певні види поширені переважно там, де найкраще забезпечується їх існування.

Чернігівщина, перш за все, асоціюється з лісом, типовими мешканцями якого є різноманітні ссавці – козуля, лось, олень, кабан, бобр, білка, ондатра, заєць-русак, а типовими хижаками є лисиця, єнотоподібний собака, вовк. Своєю різноманітністю виділяються хижаки родини кунячих: борсук, норка, куниця, ласка, видра, тхір. Представники комахоїдних ссавців – широковідомі їжак і кріт, менше відома бурозубка. Багато рукокрилих ссавців – кажанів, серед яких переважає вухань, велика та мала вечірниця. До плазунів відносяться ящірки, змії, черепахи, до земноводних – тритони, жаби.

У сучасній фауні регіону налічують понад 30 тис. видів. На території області поширені як безхребетні, так і хребетні тварини. Серед безхребетних є представники понад 20 типів організмів, з яких більшість – найпростіші. Близько 400 видів хребетних тварин, зокрема 80 видів ссавців, 287 видів птахів, з яких 197 – гніздуючих, 10 видів плазунів, 16 видів земноводних, 60 видів риб, 100 видів молюсків.

Основні фактори, що несуть загрозу для рослинності області, – випалювання сухої рослинності у весняно-осінній період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; всихання лісових культур; самовільні рубки.

Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство. Для оптимізації використання об'єктів тваринного світу необхідно посилити роботу лісової охорони, егерської служби з попередження та виявлення фактів браконьєрства, забезпечити надійну охорону тваринного світу.

Для збереження біорізноманіття, зокрема птаха – лелеки чорного, занесеного до Червоної книги України, протягом 2023 та 2024 років були

створені дві охоронні зони для збереження об'єктів Червоної книги України. Були розроблені та затверджені Паспорти охоронних зон, в яких, для забезпечення спокою птахів, встановлена допустима та недопустима діяльність.

Збереження територій, що представлені цінними природними ландшафтами та різноманіттям флори і фауни, найефективніше можна забезпечити шляхом заповідання.

Землі природно-заповідного фонду - це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду. На землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням.

На землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які створюються у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, забороняється будь-яка діяльність, що не забезпечує режим радіаційної безпеки.

Одним із складових елементів екомережі є об'єкти природно-заповідного фонду, площа зазначеного складового елементу станом на 01.01.2025 становить 263,68 тис.га. Водно-болотні угіддя міжнародного значення на території області відсутні.

У 2016 році розроблена Схема регіональної екомережі Чернігівської області, яка була затверджена рішенням Чернігівської обласної ради від 23.02.2017 №18-8/VII «Про затвердження Регіональної схеми екологічної мережі Чернігівської області».

Станом на 01.01.2024 мережа природно-заповідних територій регіону нараховує 681 об'єкт загальною площею 263316,573 га, що становить 7,9 % площі області. Чернігівська область посідає 1 місце в Україні по кількості заповідних територій, 4 – по відсотку територій природно-заповідного фонду місцевого значення та 13 – по загальному відсотку заповідання.

Природно-заповідний фонд складають 8 категорій об'єктів: Ічнянський (площею 9665,8 га) та Мезинський (площею 31035,2 га) національні природні парки, частина національного природного парку «Залісся» (площею 1287,5 га), регіональний ландшафтний парк «Міжріччинський» (78753,95 га), регіональний ландшафтний парк «Ніжинський» (6122,6991 га), регіональний ландшафтний парк «Ялівщина» (площею 168,7 га), 461 заказник, 140 пам'яток природи, 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, 53 заповідних урочища, дендропарки «Тростянець» загальнодержавного значення та «Прилуцький» місцевого значення, Менський зоопарк загальнодержавного значення.

У 2023 році було створено три об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення: ландшафтний заказник «Охінківські луки» – площею 8,0 га на території Сухополов'янської територіальної громади Прилуцького району, заповідне урочище «Руднянське» площею 148,9 га на території Ріпкинської

територіальної громади Чернігівського району на землях ДП «Ріпкирайагролісгосп» та ботанічну пам'ятку природи «Віковий дуб-красень Іржавця» площею 0,01 га в Ічнянській територіальній громаді.

Також у 2023 році було змінено межі двох заповідних урочищ місцевого значення «Нова зимниця» та «Присторонська дача», площа яких збільшилась на 24,6 га та, в зв'язку з усуненням розбіжностей матеріалів лісовпорядкування з технічною документацією із землеустрою, була уточнена площа заповідного урочища місцевого значення «Базарна роща», яка збільшилась на 32,0 га. Загалом площа природоохоронних територій області збільшилась на 213,51 га.

Структура природно-заповідного фонду Чернігівської області подана в таблиці 10.

Існуюча мережа заповідних територій, проведення природоохоронних заходів сприяє стабілізації видового складу фауни та флори, збереженню цінних природних комплексів.

Таблиця 10

Динаміка структури природно-заповідного фонду Чернігівської області

Категорія територій та об'єктів ПЗФ	на 01.01.2020 р.		На 01.01.2024 р.	
	Кількість, од.	Площа, га	Кількість, од.	Площа, га
Національні природні парки*	2*	41988,5*	2*	41998,5
Регіональні ландшафтні парки	3	85045,35	3	85045,35
Заказники загальнодержавного значення	12	10421,68	12	10421,7
Заказники місцевого значення	441	105543,64	449	106230,84
Пам'ятки природи загальнодержавного значення	7	297	7	297
Пам'ятки природи місцевого значення	130	571,31	132	570,93
Заповідні урочища	52	17958,26	53	18163,76
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	1	204,7	1	204,7
Дендрологічні парки місцевого значення	1	11,9	1	11,9
Зоологічні парки загальнодержавного значення	1	9	1	9
Зоологічні парки місцевого значення	—	—	-	-
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	1	40	1	40
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	18	332,9	18	332,9
РАЗОМ:	669	262424,26	681	263316,57
в тому числі:				
<i>загальнодержавного значення</i>	<i>24</i>	<i>52960,88</i>	<i>24</i>	<i>52960,9</i>
<i>місцевого значення</i>	<i>645</i>	<i>209463,36</i>	<i>657</i>	<i>210355,69</i>
% фактичної площі ПЗФ від площі адміністративно-територіальної одиниці	7,87		7,9	

* НПП «Залісся» враховується, як об'єкт ПЗФ Київської області, площа території НПП «Залісся», що розташована на території Чернігівської області, додана до площі національних природних парків

В останні роки спостерігається тенденція до зростання площ природно-заповідного фонду Чернігівської області (рис. 6).

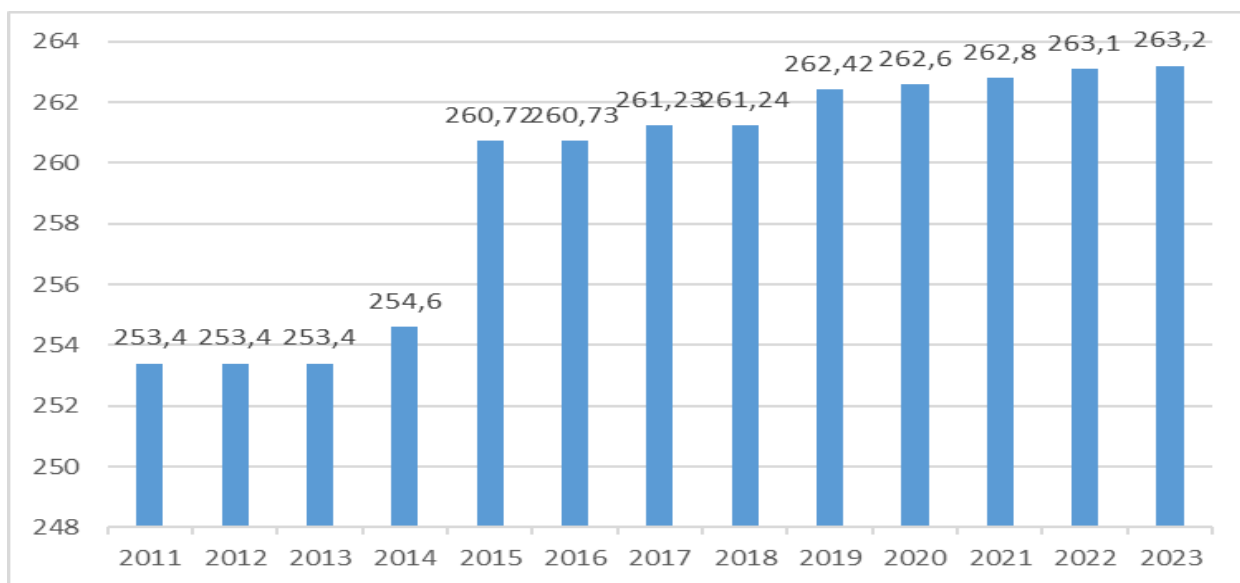

Рисунок 6. Динаміка площі ПЗФ Чернігівської області, тис. га

На збереження об'єктів природно-заповідного фонду значною мірою впливає наявність проектів землеустрою з організації та встановлення їх меж. Однією з головних причин, що значно стримує виконання зазначених робіт, є недостатня кількість коштів у місцевих бюджетах при значній кількості об'єктів. Постійно ведуться роботи з визначення територій, перспективних для подальшого заповідання.

З метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення державних органів, заінтересованих підприємств, установ та організацій відповідною інформацією, необхідною для вирішення питань соціально-економічного розвитку, розміщення продуктивних сил та в інших цілях, передбачених законодавством України, науковцями виготовлено державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду області.

В області постійно ведуться роботи по виявленню цінних природних комплексів та ландшафтів з метою їх подальшого заповідання та збільшення питомої ваги територій ПЗФ.

З метою розширення мережі територій та об'єктів ПЗФ області, збереження ландшафтного та біологічного різноманіття, в тому числі червонокнижних видів та тих, що охороняються відповідно до міжнародних договорів, рішенням Чернігівської обласної ради від 16.05.2024 №25-18/VIII було оголошено гідрологічний заказник місцевого значення «Єрмолова плавлія» площею 67,0 га на землях ДП «Ліси України» філії «Чернігівське лісове господарство» на території Кіптівської сільської ради Чернігівського району.

Рішенням Чернігівської обласної ради від 16.05.2024 №24-18/VIII шляхом об'єднання та зміни меж ботанічного заказника «Кобижчанська дача-1» та ландшафтного заказника «Кобижчанська дача-2» створено ландшафтний заказник «Кобижчанський» площею 893,0 га на території Бобровицької міської ради Ніжинського району, а також шляхом об'єднання та зміни меж ландшафтного заказника «Урочище «Кути» та лісового заказника «Кути» створено лісовий заказник «Дружба» площею 1148,0 га на території Ічнянської міської ради Прилуцького району. Рішеннями Чернігівської обласної ради від 16.05.2024 №22-18/VIII та №23-18/VIII були змінені межі 54 об'єктів ПЗФ місцевого значення філій ДП «Ліси України». Внаслідок цього площа об'єктів ПЗФ Чернігівської області збільшилась на 289,463 га.

У грудні 2024 року в області розширено площу територій і об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) ще більше ніж на 65 гектарів. Зокрема, в межах Киселівської сільської ради поблизу села Новоселівка (Чернігівський район) оголошено ботанічну пам'ятку природи місцевого значення «Чернігівські півники» площею 3,7 гектари. Територія представлена двома невеликими водоймами-старицями колишнього русла р. Десна разом з оточуючими болотами, на яких ростуть півники сибірські, занесені до Червоної книги України. Ці озера мають важливе значення як місце відпочинку мігруючих водоплавних птахів. Крім того, у межах Сухополов'янської сільської ради, що на Прилуччині, створено ландшафтний заказник «Щурове» площею 63 гектари. Ця унікальна територія знаходиться між селами Ряшки (Сухополов'янська громада) та Щурівка (Ічнянська громада) й охоплює заболочену заплаву річки Смош із горбистим рельєфом.

Всього в області створено 682 об'єкти ПЗФ загальною площею майже 264 тисячі гектарів, за кількістю таких об'єктів Чернігівщина є лідером в Україні.

Серед природно-заповідних об'єктів Чернігівської області до потенційних Смарагдових об'єктів України віднесені: Деснянський біосферний резерват, Ічнянський та Мезинський національні природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський», загальнодержавні заказники: загальнозоологічний «Каморетський», гідрологічний «Дорогинський», ландшафтні «Замглай» та «Мурав'ївський», ботанічний «Брецький».

Це заплавні території річок, боліт і природних ландшафтів, що відповідають критеріям Бернської Конвенції. Крім того, усі ці території є важливим місцем для мігруючих видів фауни та сприяють досягненню цілей Конвенції.

Провідною організацією, яка відповідає за розбудову даної мережі, є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Включення територій до мережі проводилось з використанням так званого біогеографічного підходу, тобто оцінка достатності визначених територій мережі для довгострокового збереження видів і оселищ проводилась у межах біогеографічних регіонів.

Відповідно до Закону України «Про національну інфраструктуру геопросторових даних», у 2025 році планується розпочати роботи над наповненням Кадастру природно-заповідного фонду, який міститиме всю оцифровану інформацію про природоохоронні території області, в тому числі про межі територій природно-заповідного фонду.

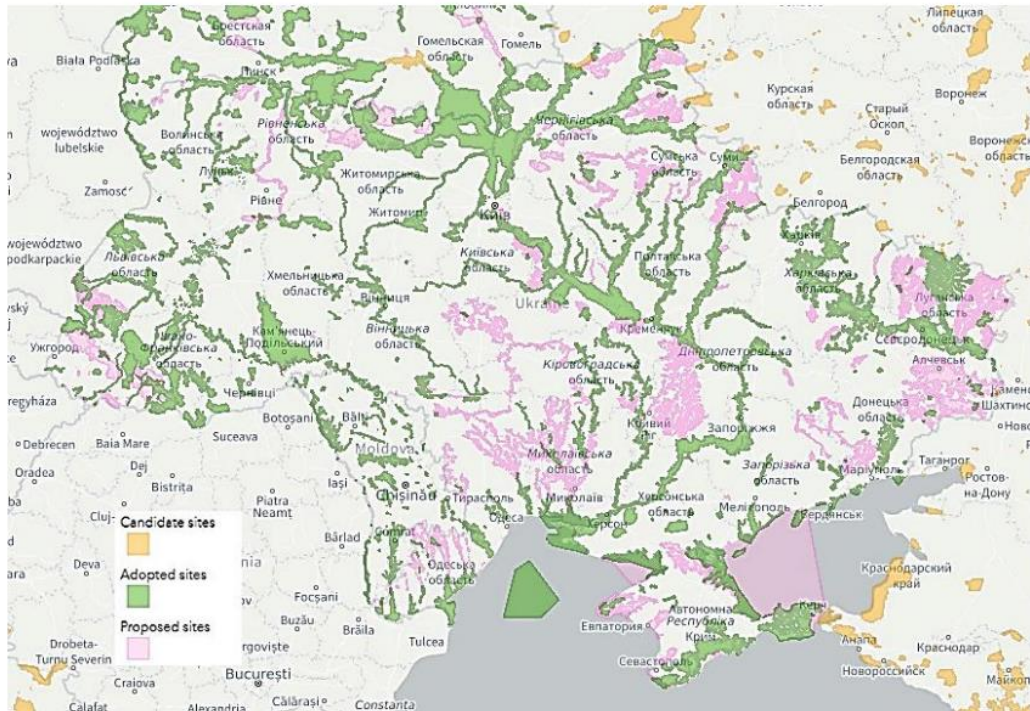

Рисунок 7. Об'єкти смарагдової мережі України

Джерело: European Environment Agency. Emerald Network – General Viewer., <https://emerald.eea.europa.eu/?query= Adopted%20sites,SITECODE,UA0000252>

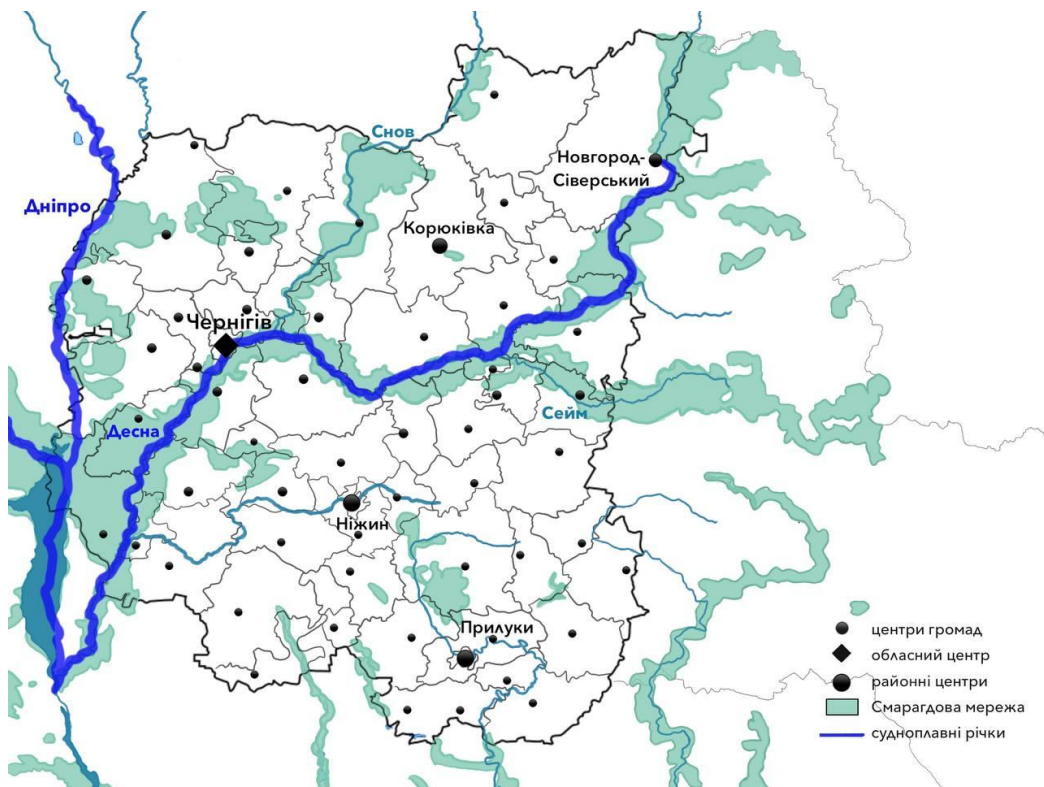

Рисунок 8. Судноплавні річки та Смарагдова мережа у Чернігівській області

Історико-культурна спадщина

В області зосереджений значний туристичний та рекреаційний потенціал. 14 населених пунктів області включено до переліку історичних населених місць України, три з них мають тисячолітню історію (м. Чернігів, м. Новгород-Сіверський, м. Любеч).

На території області діє 35 музеїв комунальної форми власності, 3 національні заповідники (Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Національні історико-культурні заповідники «Гетьманська столиця» і «Качанівка»), меморіальний комплекс «Пам'яті героїв Крут» та приватні музеї. Відомими об'єктами є Ічнянський та Мезинський природні парки, регіональний ландшафтний парк «Міжрічинський» та Менський зоопарк.

Велика кількість пам'яток культурної спадщини – більше 9 тис. пам'яток, з них 193 - національного значення.

Відходи

Серед низки екологічних проблем, які мають місце в області, особливо гостро стоїть проблема поводження з відходами, які є одним із найбільших забруднювачів навколишнього середовища та негативно впливають на всі його компоненти. Ситуація ускладнюється й тим, що зберігається значний розрив між обсягами накопичених відходів і обсягами їх знешкодження та використання.

Враховуючи природні та економічні фактори, основну складову в загальній масі відходів, що утворюються в регіоні, займають тверді побутові відходи та виробничі відходи IV класу небезпеки, які в основному видаляються на полігони, сміттєзвалища, накопичувачі тощо.

Напрямки поводження з відходами розподілено наступним чином:

- на полігонах та сміттєзвалищах видаляється за рік близько 200 тис. т відходів (за даними статзвітності);

- на підприємствах утворюється близько 0,5 тис. т промислових токсичних відходів I-III класів небезпеки, з них частина утилізується на існуючих установках, інші передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області, незначна кількість розміщується на власних об'єктах видалення (підрозділи ПАТ «Укрнафта»).

Значний негативний вплив на об'єкти довкілля області здійснюють: промислові токсичні відходи, відходи, які утворилися в результаті реформування аграрного сектору економіки – непридатні та заборонені до використання хімічні засоби захисту рослин.

Серед різних видів відходів, які утворюються в процесі господарської діяльності, найбільшу небезпеку для довкілля і здоров'я населення становлять токсичні промислові відходи, що мають у своєму складі фізіологічно активні речовини, які викликають токсичний ефект.

Динаміка утворення відходів представлена в таблиці.

Утворення та поводження з відходами I-IV класів небезпеки на території Чернігівської області

тис. тонн

Показники	2020 рік	2021 рік*	2022 рік*	2023 рік*
Утворено	498,4	453,3	245,8	306,6
Одержано від інших підприємств	555,5	468,5	457,7	522,3
Спалено	16,5	14,1	17,7	22,7
у тому числі з метою отримання енергії	7,1	6,4	3,3	2,0
Відновлено	73,1	60,3	47,0	66,2
Направлено в сховища організованого складування (поховання)	259,6	265,2	251,4	282,1
Передано іншим підприємствам	386,8	418,9	257,5	328,1
Наявність на кінець звітного року у сховищах організованого складування та на території підприємств	133,047	148,3	46,8	23,3

*дані можуть бути уточнені

Тверді побутові відходи (далі ТПВ), що утворюються в регіоні, складаються на полігонах та сміттєзвалищах. Станом на 01.01.2024 в обласний реєстр місць видалення відходів (далі – МВВ) внесено 552 МВВ, з них: 11 полігонів, 496 звалищ твердих побутових відходів та інші МВВ. Вказані об'єкти займають площу 1912,8 га.

Таблиця 12

Стан обліку та паспортизації місць видалення відходів (МВВ), на 01.01.2024

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Кількість непаспортизованих МВВ, од.	Кількість паспортизованих МВВ, од.	Паспортизовано МВВ за звітний період, од.
Корюківський район	6	87	-
Ніжинський район	11	110	-
Н.-Сіверський район	10	77	-
Прилуцький район	15	97	-
Чернігівський район	20	181	-
Усього	62	552	-

Майже вирішена проблема поводження з промисловими відходами I-III класів небезпеки. Вжиття організаційних та адміністративних заходів дало змогу виключити їх розміщення в навколишньому природному середовищі – частина утилізується на існуючих установках, інші – передаються для знешкодження на відповідних потужностях за межі області.

Серед екозагроз області – значні обсяги безхазяйних, непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що залишилися в результаті реорганізації аграрного сектору. Згідно з уточненими даними комплексної інвентаризації місць накопичення заборонених і непридатних до використання у сільському господарстві ХЗЗР, проведеної на початку 2024 року, станом на 01.02.2024 на території 5 районів області (Корюківського, Ніжинського, Новгород-Сіверського, Прилуцького, Чернігівського) зберігалось 222,9 тонн заборонених і непридатних до використання ХЗЗР, що підлягають знешкодженню (утилізації). Стан наявних 39 складів зберігання пестицидів є незадовільним, що створює значну небезпеку для життя і здоров'я людей, а також для навколишнього природного середовища внаслідок міграції токсичних компонентів у підземні і поверхневі води, ґрунти та атмосферне повітря.

Таблиця 13

Стан зберігання заборонених і непридатних до використання пестицидів та їх знешкодження (станом на 01.02.2024)

Назва адміністративно-територіальної одиниці	Кількість, тонн	Кількість складів, од.	Стан складських приміщень		
			добрий, од.	задовільний, од.	незадовільний, од.
Корюківський район	15,0	2	-	-	2
Ніжинський район	56,8	11	-	-	11
Новгород-Сіверський район	4,0	2	-	-	2
Прилуцький район	142,0	22	-	-	22
Чернігівський район	5,1	2	-	-	2
Усього	222,9	39	-	-	39

Для проведення повного комплексу робіт з утилізації безхазяйних ХЗЗР, наявних на території області, необхідно близько 23 млн гривень.

Вирішити це питання без державної підтримки, лише за рахунок коштів місцевих бюджетів та природоохоронних фондів, неможливо. У зв'язку із такою ситуацією, Департаментом екології та природних ресурсів Чернігівської облдержадміністрації, починаючи з 2013 року, щорічно направлялися Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України відповідні запити про виділення коштів з державного бюджету.

За рахунок коштів обласного фонду охорони навколишнього природного середовища та бюджетів місцевого самоврядування на умовах співфінансування 50% на 50% у 2023 році вивезено на утилізацію 39,894 тонн непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які зберігалися на території 10 громад (Бахмацька, Варвинська, Новобілоуська, Носівська, Парафіївська, Ріпкинська, Семенівська, Сновська, Срібнянська, Сухополов'янська) та створювали загрозу забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів. На ці потреби з обласного фонду витрачено 2149,350 тис. гривень, ще стільки ж – з

бюджетів місцевого самоврядування.

Проблеми у сфері поводження з твердими побутовими відходами на території області дійсно досягли свого найвищого рівня загострення. Стан місць видалення твердих побутових відходів становить реальну небезпеку для довкілля та населення, що проживає на прилеглих територіях. На більшості їх відсутні спеціальні природоохоронні споруди та системи екологічного моніторингу, не визначені технологічні карти, накопичення сміття проводиться безсистемно, ущільнення та присипка ґрунтом здійснюється не своєчасно або взагалі не проводиться, не ведеться облік відходів, не відновлюється або відсутнє обвалування, прилегла територія засмічена відходами.

Недостатня кількість та технічний стан спеціалізованої техніки взагалі ставить під загрозу процес сміттєвидалення в більшості районних центрів. На територіях сільських рад відсутні спеціалізовані підприємства у сфері поводження з побутовими відходами, самі відходи складаються у природних рельєфних утвореннях. Існуюча система санітарного очищення населених пунктів недосконала, її фрагментарність, роз'єднаність та різноманітність не забезпечує достатнього контролю за санітарним станом територій та операціями поводження з побутовими відходами.

Через відсутність на Чернігівщині сміттєпереробних та сортувальних комплексів, на полігони та сміттєзвалища потрапляє значна частина відходів, які мають ресурсну цінність і підлягають переробці та утилізації. Основну масу відходів як вторинної сировини складають тара (упаковка) від продуктів харчування та продукції споживання населенням.

В області існує нагальна проблема з впровадження інноваційних технологій у сфері охорони навколишнього природного середовища, зокрема для вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами.

Питання будівництва сміттєпереробних комплексів (хоча б для економічно розвинутих територій) є досить актуальним для регіону, і його вирішення в певній мірі дало б вагомий поштовх для зменшення навантаження на довкілля та підвищення економічного потенціалу відповідних територій.

Станом на 01.01.2024 на Чернігівщині частково впроваджено систему роздільного збирання твердих побутових відходів для подальшої переробки корисних компонентів у наступних населених пунктах: у містах Новгород-Сіверський, Корюківка, Мена, Семенівка, Носівка, Ніжин, Прилуки, Сновськ, селища міського типу Березне, Гончарівське, Добрянкa, Михайло-Коцюбинське, Короп, Сосниця, Талалаївка, Куликівка, Козелець, Лосинівка, Ріпки, Линовиця, а також у низці населених пунктів Чернігівського, Прилуцького, Ніжинського та Новгород-Сіверського районів.

Схемою санітарного очищення м. Чернігова (далі – Схема) передбачені ключові етапи впровадження оптимальної моделі поводження з твердими побутовими відходами у місті Чернігові: здійснення просвітницької діяльності серед населення Чернігова; запровадження сортування твердих побутових відходів на дві фракції (органічну та всі інші відходи); розширення існуючої мережі пунктів приймання небезпечних відходів від населення; запуск у роботу сміттєпереробного комплексу.

Питання подальшого сміттєвидалення необхідно вирішувати у

відповідності з регіональним планом управління відходами Чернігівської області, після його затвердження.

Серед актуальних питань для громад нашої області, які перебувають в зоні активних бойових дій або ж були окупованими та зазнали руйнувань і пошкоджень своєї інфраструктури, є відходи від руйнувань. Окупаційні війська знищують житлові будинки, а будівельні відходи завжди складали основну частку відходів на сміттєвих полігонах, адже вони мають великий об'єм, а під час реконструкції, будівництва чи руйнації залишається дуже багато таких відходів.

Руйнування інфраструктури та промислових об'єктів супроводжується викидами токсичних речовин і утворенням небезпечних відходів. Тому від безпечної утилізації чи видалення таких відходів залежить не лише стан довкілля, але й здоров'я людей. Інформація про обсяги та склад цих відходів, їхнє поширення та вплив на довкілля – це ключовий компонент, щоб підрахувати масштаб екологічної кризи та спрогнозувати її наслідки.

Правильне планування управління відходами руйнації може сприяти ключовим елементом в плануванні відбудови та відновлення економіки після закінчення війни, згідно найкращих практик кругової економіки, сталого розвитку та зеленої відбудови.

Так, станом на 1 січня 2024 року на території Чернігівської області обліковувалось 14,2 тис. тон відходів від руйнувань, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків.

27 вересня 2022 року № 1073 Кабінетом Міністрів України затверджено Порядок поводження з відходами, що утворились у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій або проведенням робіт з ліквідації їх наслідків та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України.

Поводження з відходами від руйнувань передбачає комплекс організаційно-технічних заходів та робіт (операцій), що здійснюються з метою забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення (перероблення), видалення, знешкодження і захоронення таких відходів.

Основними напрямками, на яких необхідно сконцентрувати увагу всіх причетних до проблеми служб області, є:

- зменшення шкідливого впливу відходів на навколишнє природне середовище та здоров'я людини за рахунок впровадження нових сучасних високоефективних методів збирання, зберігання, перевезення, утилізації та захоронення твердих побутових відходів відповідно до сучасних вимог охорони довкілля;

- налагодження ефективних систем поводження з твердими побутовими відходами в межах територіальних громад, запобігання утворенню несанкціонованих звалищ відходів;

- зменшення утворення й захоронення відходів шляхом впровадження роздільного збирання компонентів твердих побутових відходів;

- концентрація фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів для

вирішення проблеми поводження з побутовими відходами, зокрема будівництва та реконструкції полігонів і сміттєзвалищ, а особливо відходами руйнації, які з'являються під час бойових дій.

Здоров'я населення

Забруднення довкілля призводить до зростання захворюваності з цілого ряду хвороб.

За показниками скидання забруднених вод, викидів шкідливих речовин в атмосферу, утворення відходів Чернігівська область відноситься до регіонів із середнім рівнем негативного впливу на стан здоров'я населення.

Близько половини всіх уперше зареєстрованих випадків захворювань припадає на хвороби органів дихання. В області зафіксовані високі показники захворюваності дітей на хвороби органів дихання. Такий розподіл захворювань за кількістю випадків свідчить про особливе значення стану повітряного середовища для здоров'я населення. До хвороб, частота випадків яких напряду залежать від рівня забруднення навколишнього природного середовища, слід віднести новоутворення та уроджені аномалії. Їх доля постійно зростає, що також є свідченням посилення ризиків для здоров'я населення міста і області.

Таблиця 15

Кількість померлих за основними причинами у Чернігівській області*, осіб

	2005	2010	2015	2019	2020	2021
Від усіх причин	25405	21644	19957	18584	19519	21275
на 100 тис. наявного населення	2156,4	1960,5	1900,1	1861,2	1983,6	2197,8
у тому числі від:						
- деяких інфекційних та паразитарних хвороб	382	291	231	203	161	159
- % від загальної кількості	1,5	1,3	1,2	1,1	0,8	1,8
на 100 тис. наявного населення	32,4	26,4	22,0	20,3	16,4	16,4
- новоутворень	2390	2083	2121	2037	2002	1866
- % від загальної кількості	9,4	9,6	10,6	11,0	10,3	8,8
на 100 тис. наявного населення	202,9	188,7	201,9	204,0	203,5	192,8
- хвороб системи кровообігу	17525	16058	14780	13688	14028	14220
% від загальної кількості	69,0	74,2	74,1	73,7	71,9	66,8
на 100 тис. наявного населення	1487,6	1454,6	1407,2	1370,8	1425,6	1469,0
- хвороб органів дихання	1081	663	515	442	469	507
- % від загальної кількості	5,9	6,7	7,1	7,4	7,3	2,4
на 100 тис. наявного населення	91,8	60,1	49,0	44,3	47,7	52,4
- хвороб органів травлення	643	497	572	590	591	664
- % від загальної кількості	2,5	2,3	2,9	3,2	3,0	3,1
на 100 тис. наявного населення	54,6	45,0	54,5	59,1	60,1	68,6
- зовнішніх причин	2285	1375	1136	959	993	980
- % від загальної кількості	9,0	6,4	5,7	5,2	5,1	4,6
на 100 тис. наявного населення	194,0	124,6	108,2	96,0	100,9	101,2

* за 2022 рік статистичні дані відсутні

Що стосується причин смертності, то основна частка приходить на хвороби системи кровообігу (66,8%) та новоутворення (8,8%).

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення території виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу.

В області відбувається процес депопуляції населення. Тренд смертності населення області залишається вкрай неблагополучним, що є найголовнішою складовою природного скорочення населення області.

За даними 2021 р. (останні статистичні дані) Чернігівщина (рис.7) демонструє значно гірші характеристики, ніж в країні загалом.

Насторожує той факт, що за як за коефіцієнтом народжуваності, так і смертності регіональні характеристики виявляються одними з найгірших в Україні (народжуваність по області – 5,5 проміле проти 7,3 по Україні, смертність – 22,0 і 18,5 проміле відповідно).

Для сільської ж місцевості цей розрив стає ще разючішим: народжуваність 5,1 проти 7,9 проміле по Україні, смертність – 28,4 проти 19,7 проміле відповідно.

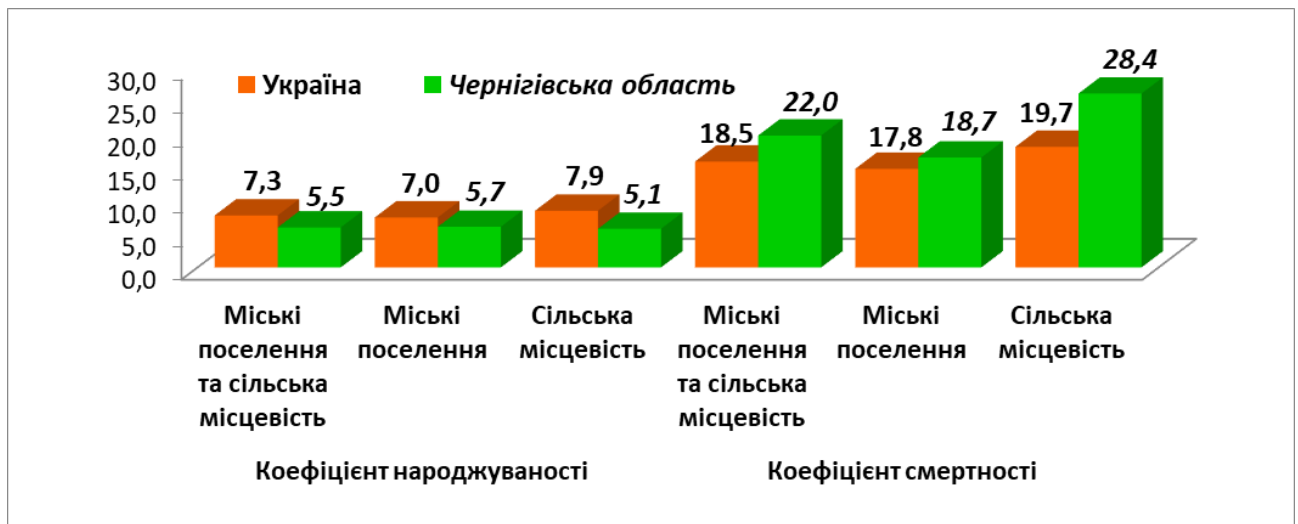

Рисунок 9. Народжуваність та смертність населення України та Чернігівської області у 2021 році., проміле

Загалом можна відзначити, що стан здоров'я населення області виявляє доволі тривожні тенденції і вимагає постійного моніторингу, а напрями Стратегії повинні орієнтуватись на зниження ризиків для здоров'я населення внаслідок реалізації запропонованих заходів.

У випадку відмови від прийняття Стратегії буде припинено поступальний рух у напрямку сталого розвитку та підвищення рівня умов життєдіяльності та здоров'я населення.

Матеріальні активи та інфраструктура.

Структура економіки та валовий регіональний продукт.

У 2021 році у Чернігівській області обсяг валового регіонального продукту у фактичних цінах (ВРП) склав 113,5 млрд грн (2,1 % від загальноукраїнського)

– 16 місце серед регіонів країни.

Індекс фізичного обсягу ВРП становив 102,4% (по Україні 103,4%) – за цим показником область посіла 16 місце.

У розрахунку на 1 особу валовий регіональний продукт склав 117,2 тис. грн (у 2020 році – 85,4 тис. грн) – 8 місце серед регіонів. Цей показник порівняно з 2020 роком зріс на 37,2% (по Україні – на 30,3%).

У структурі валової доданої вартості питома вага сільського господарства становить 29,9 %, промисловості – 20,0 %, послуг – 40,9% (у 2020 році 28,2%, 16,2% та 45,0% відповідно).

Внаслідок повномасштабного військового вторгнення рф економіка області зазнала значних втрат. 2022 рік був найскладнішим для економіки області. За розрахунками, у 2022 році валовий регіональний продукт втратив до 30 % порівняно з 2021 роком. Промисловість зменшила виробництво, за оцінками на 26%, сільське господарство – на 21%, експорт – на 40%, будівництво – на 60%, капітальні інвестиції – на 30%, торгівля – на 26%.

У 2023-2024 роках економіка регіону поступово відновлювалась. Проте, порівняно з 2021 роком, досягнуто тільки 90% обсягів. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання протягом 2023 року порівняно з 2021 роком зменшилась на 11,0% і становила 151,4 тис. осіб, з них половина найманих працює у сільському господарстві і на підприємствах промисловості.

Всього за наявними на 15.11.2024 даними до робочих груп, створених райдержадміністраціями та територіальними громадами по фіксації втраченого, знищеного або пошкодженого майна підприємств, установ організацій недержавної форми власності подано інформацію щодо 500 суб'єктів, які зазнали пошкоджень на території 21 територіальної громади Чернігівської області. Серед них: 255 – це підприємства, установи та організації; 245 – ФОП. Найбільша кількість пошкоджень зафіксована у: торгівлі (230 або 46,1%); сільському господарстві (66 або 13,2 %), промисловості (63 або 12,6 %); сфері операцій з нерухомістю (53 або 10,6 %).

Загальна вартість пошкодженого майна за даними бухгалтерського обліку за залишковою вартістю підприємств, установ та організацій усіх форм власності становить біля 6,9 млрд гривень, в тому числі фізичних осіб підприємств – 449,5 млн. грн, підприємств, установ та організацій: приватної форми власності – 5,8 млрд гривень; державної форми власності – 20,2 млн. гривень, комунальної форми власності – 515,9 млн. гривень.

Мале і середнє підприємництво (далі – МСП) є основою економіки регіону, що забезпечує дві третини доданої вартості і більш ніж вісімдесят відсотків робочих місць.

Поточний стан розвитку МСП значною мірою визначається наслідками повномасштабної збройної агресії рф проти України, під час якої бізнес регіону зазнав і продовжує зазнавати значних втрат. За останніми даними Головного управління статистики в області (станом на 01.01.2024), господарську діяльність в регіоні здійснювало 4971 підприємство (80,3 % від кількості у 2021 році), з яких 4603 малих (у т. ч. 3830 мікропідприємств), 362 середніх, 6 великих та понад 37 тис. фізичних осіб підприємців (на 6 % більше від кількості у 2021 році).

Найбільшу частку (62,6 %) в обсязі реалізованої продукції (товарів,

послуг) суб'єктів підприємництва у 2021 році, за даними Держстату, становили суб'єкти середнього підприємництва (юридичні та фізичні особи-підприємці разом), частка суб'єктів малого підприємництва (юридичних та фізичних осіб-підприємців) становила 21,6 %.

До початку російського вторгнення промисловий комплекс області формували близько 950 підприємств (у т. ч. 122 великих і середніх), на яких працювало майже 34,1 тис. осіб.

Промисловими центрами області є міста Чернігів, Ніжин, Прилуки. Провідні промислові підприємства розташовані також у Корюківці, Мені, Ічні, Козельці, Новгород-Сіверському, Варві та Ладані.

У результаті військової російської агресії руйнувань та пошкоджень зазнали понад 60 (6,3%) промислових підприємств області. Найбільші руйнування зафіксовано на підприємствах машинобудування, легкої та харчової промисловості.

Чернігівщина має значний сільськогосподарський потенціал і є однією з найрозвинутіших аграрних областей України, яка забезпечує 5% виробництва сільськогосподарської продукції країни. Аграрна продукція формує третю частину валової доданої вартості в області та більше 60% загальнообласного обсягу експорту. Аграрний комплекс області налічує 2174 зареєстрованих суб'єктів господарювання, у т.ч. 1111 фермерських господарств, 32 сільськогосподарські кооперативи, а також 130,4 тис. особистих селянських господарств. У галузі з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів працює понад 100 підприємств, 46 з них сертифіковані за міжнародними системами НАССР та ISO. У структурі виробництва валової продукції сільськогосподарства галузь рослинництва займає 84,7%, тваринницька галузь – 10,5%.

Дорожня інфраструктура, транспорт та зв'язок

Загальна протяжність мережі доріг загального користування державного значення в області складає 2963,7 км, з них: 2 міжнародні автомобільні дороги загальною протяжністю 346,5 км; 3 національні автомобільні дороги загальною протяжністю 426,4 км; 8 автомобільних доріг регіонального значення загальною протяжністю 878,4 км; 45 територіальних автомобільних доріг загальною протяжністю 1312,4 км.

Загальна кількість автомобільних доріг загального користування місцевого значення області – 595 одиниць, їх загальна протяжність – 4760,2 км, у т. ч.:

- регіональних – 221 одиниць загальною протяжністю 3131,2 км;
- територіальних – 374 одиниць загальною протяжністю 1629,0 км.

Автомобільні дороги загального користування місцевого значення мають дві смуги руху, відносяться до III, IV, V технічних категорій.

Загальна кількість транспортних споруд (мости, шляхопроводи) становить 253 одиниці загальною протяжністю 10,8 км.

Загальна кількість мостів на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення області – 246 одиниць загальною протяжністю 5210 пог. м.

Внаслідок військової агресії РФ, проходження військової техніки по більшості автомобільних доріг області, більшість з них зазнали значних пошкоджень та руйнувань, що суттєво ускладнило рух автомобільного

транспорту. При цьому значна частина автомобільних доріг стала непридатною для проходження автомобільного транспорту. Було пошкоджено або зруйновано 41 мостова споруда, більше 1107 км доріг. Наразі відновлено 862,1 км автодоріг (державні – 461 км, місцеві – 401,1 км); 34 мостові споруди (державні – 26, місцеві – 8)

У Чернігівській області існують необхідні передумови для функціонування водного транспорту – наявні великі річки - Дніпро, Десна, малі – Снов, Остер, Сейм, по яких можуть здійснюватися вантажні перевезення.

До мережі внутрішніх водних шляхів, що проходять по території Чернігівської області та мають міжнародне значення відповідно до Європейської угоди про найважливіші внутрішні водні шляхи, належать:

- Ділянка р. Дніпро в межах Чернігівської області до впадіння ріки Прип'ять як частина міжнародного водного шляху Е 40, що включає ріки Вісла, Буг, Мухавець, Дніпро-Бузький канал, Прип'ять та Дніпро;
- Ділянка р. Десна від впадіння в р. Дніпро до Чернігова як відгалуження міжнародного водного шляху Е 40-01;
- Ділянка р. Дніпро від впадіння р. Прип'ять вздовж державного кордону як частина водного шляху регіонального значення.

Для усіх водних шляхів визначено їх параметри та параметри суден, а судноплавну ділянку р. Десни визначено як таку, для якої необхідно підвищити категорію з III до IV. Також р. Дніпро в межах України до впадіння р. Прип'ять віднесена до тих, які включені до транс'європейської транспортної мережі TEN-T.

Однак, локальні перевезення будівельних матеріалів, які здійснювались до повномасштабної війни по Десні у незначних обсягах, не потребували робіт з днопоглиблення. Також роботи з поглиблення русел Дніпра та Десни та інших інфраструктурних робіт для відновлення судноплавства конфліктують із статусом прибережних територій, які віднесені до смарагдової мережі і потребують додаткового захисту.

Водний транспорт є ефективним видом транспорту з точки зору викидів та адаптації до змін клімату. Водночас зазначені водні шляхи фактично не експлуатуються у міжнародному сполученні. Більше того, як і міжнародні шляхи інших видів транспорту, вони продовжуються в напрямку республіки білорусь, що ставить під сумнів їх можливе використання у близькій перспективі.

Крім того, після ведення активних бойових дій на території області, водні артерії можуть містити вибухонебезпечні предмети. При цьому розмінування водних об'єктів у 2022-2023 роках не проводилось.

У свою чергу, питання відновлення судноплавства по р. Дніпро та р. Десна для перевезення масових вантажів (в першу чергу продукція аграрно-промислового комплексу) найближчим часом є малоімовірним з огляду на те, що через підлив дамби Каховського водосховища відсутня судноплавна ділянка від Запоріжжя до Херсона (тобто, немає можливості доставляти вантажі водним транспортом безпосередньо до портів Херсона, Миколаєва та Одеси без проміжного перевантаження).

Основними операторами мобільного зв'язку на території області є ПрАТ «Київстар», ПрАТ «ВФ Україна» та ТОВ «Лайфселл». Загальна кількість базових

станцій мобільного зв'язку становить 1174 одиниці.

На 01.01.2024 в області нараховувалось 25,24 тис. абонентів фіксованого телефонного зв'язку, з них в м. Чернігів – 8,44 тис.

Енергетична інфраструктура, паливно-енергетичні ресурси, теплопостачання та альтернативна енергетика

Виробництво та постачання теплової енергії у Чернігівській області забезпечують 1 ТЕЦ, 694 котелень, 124 центральних теплових пунктів та 510,3 км теплових мереж. Загальна теплова потужність теплогенеруючого обладнання становить 1537,5 МВт. Із 694 котелень 256 експлуатуються суб'єктами господарювання у сфері теплоенергетики, решта 437 – це власні котельні установ та закладів бюджетної сфери.

За період з 2021 року кількість суб'єктів господарювання, які виробляють теплову енергію з використанням альтернативних природному газу видах палива, збільшилось на 7 од., ними було введено в експлуатацію 9 твердопаливних котелень загальною потужністю 11,05 МВт.

37 підприємствами, що виробляють теплову енергію з використанням альтернативних видів палива, у 2024 році було вироблено 102,4 тис. Гкал теплової енергії, за аналогічний період 2021 року – 60,12 тис. Гкал.

Підприємства, які надають послуги з централізованого теплопостачання, експлуатують 206 котелень у 19 населених пунктах Чернігівській області.

Для генерації теплової енергії на 91% використовується природний газ, на 8% – деревина, пелети, відходи сільгоспвиробництва тощо, та по 0,5% – вугілля і електрична енергія.

На початок 2024 року загальна протяжність мереж зовнішнього освітлення населених пунктів області становить 5220,36 км, що на 14,9% більше ніж на аналогічну дату 2022 року (4539,9 км). Кількість світлоточок зовнішнього освітлення населених пунктів за два роки збільшилась на 8,81 тис. одиниць (або на 11,88%), з них енергозберігаючих світлодіодних джерел живлення – на 11,18 тис. одиниць (або на 21,29%). Частка світлодіодних джерел освітлення в загальній кількості світлоточок зовнішнього освітлення населених пунктів області складає 76,8% (на початок 2022 року цей показник складав 70,8%).

На сьогодні широкої популярності набуває розвиток альтернативної енергетики. Загальна потужність об'єктів електроенергетики, що працюють на альтернативних, відновлювальних джерелах енергії в Чернігівській області становить 50,7 МВт. З метою забезпечення закладів соціальної сфери резервними джерелами живлення ведеться робота по встановленню сонячних електростанцій.

Житлово-комунальне господарство

Житловий фонд області налічує 4229 багатоквартирних будинків. Станом на 01.10.2024 в області для утримання житлових будинків створено 557 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) (на початок 2022 року було створено 530 ОСББ), які обслуговують 624 житлові будинки, що становить 14,8% від загальної кількості багатоквартирних будинків.

Послуги з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення надаються з використанням 602 свердловин, 26 водопровідних насосних станцій, 36 каналізаційних очисних споруд, 136 каналізаційних

насосних станцій.

Централізованим водопостачанням в області забезпечено: 16 міст (100,0%), 28 із 29 селищ (96,6%), 194 із 1464 сільських населених пунктів (13,5%), послугами з водовідведення – 15 із 16 міст (94%), 15 із 29 селищ (51,7%), 11 із 1464 сільських населених пунктів (0,8%).

Під час бойових дій на території Чернігівської області пошкоджень зазнали 6 об'єктів водопостачання та 11 – водовідведення КП «Чернігівводоканал» Чернігівської міської ради.

На сьогодні послуги з водопостачання та водовідведення надаються в повному обсязі.

Публічна безпека населення

Станом на 01.10.2024 фонд захисних споруд цивільного захисту Чернігівської області налічує 2435 об'єктів (1890 об'єктів у 2021 році), серед яких 588 захисних споруд цивільного захисту (590 у 2021 році), 1828 найпростіших укриттів (1300 у 2021 році) та 19 споруд подвійного призначення.

Порівняно з 2021 роком у 2024 році фонд захисних споруд цивільного захисту збільшився на 545 об'єктів.

Протягом 2024 року балансоутримувачами об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту вживались заходи щодо приведення в готовність вищезазначених об'єктів. Стан готовності об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту постійно покращується. Забезпечено безбар'єрний доступ маломобільних груп населення до 37 об'єктів.

Проводилась робота щодо створення місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення (далі – МАСЦО). Загалом необхідно створити 62 МАСЦО.

Загальні висновки.

У випадку, якщо проєкт актуалізованої стратегії розвитку області до 2027 роки не буде затверджено, рівень ризику погіршення екологічної ситуації в області та його негативного впливу на здоров'я населення може зрости. Не затвердження оновленої, з огляду на сучасні виклики, стратегії може спричинити до того, що залишаться невирішеними проблеми, які б дозволили знизити ймовірність настання цих ризиків, та забезпечили б поступальний рух у напрямі відновлення та сталого розвитку на засадах збереження та охорони довкілля, а також покращенню здоров'я населення. Зокрема:

- зростатиме викид забруднюючих речовин та парникових газів в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- не відбуватиметься розвиток альтернативних джерел енергії;
- низькою залишатиметься енергоефективність комунальних будівель, зокрема закладів освіти та охорони здоров'я;
- погіршиться якість водних ресурсів та доступність до питної води через зростання забруднення поверхневих вод;
- фізичний знос мереж централізованого водопостачання та водовідведення в переважній більшості територіальних громад спричинятиме значні витоки й втрати води, а також потрапляння стічних вод в ґрунти і поверхневі води;
- зменшуватиметься родючість ґрунтів через їх забруднення вибухонебезпечними об'єктами, утворення несанкціонованих сміттєзвалищ та

недосконалу систему управління відходами на місцевому рівні, а також внаслідок зруйнованих та зношених меліоративних систем;

- зменшення уваги до розвитку природоохоронних територій спричинить до зменшення біорізноманіття флори та фауни, відбуватиметься скорочення асиміляційної спроможності біоценозів, занедбання та руйнування природно-заповідного фонду, об'єктів Смарагдової мережі, водно-болотних угідь міжнародного значення, потенційної втрати об'єктів світової культурної спадщини тощо, які зазнали значної шкоди внаслідок ведення активних бойових дій;

- непроведення реновації та створення зелених зон та об'єктів природно-заповідного фонду;

- відмова від поліпшення санітарного та екологічного стану водних об'єктів не сприятиме адаптації населення до змін клімату;

- екологічна культура населення, особливо у сільській місцевості, залишатиметься на низькому рівні;

- зростатиме накопичення сміття на сміттєзвалищах через нерозвиненість системи роздільного сортування сміття в територіальних громадах та відносно незначній кількості сміттєпереробних підприємств;

- продовжуватиметься тенденція до зменшення чисельності населення області через природне скорочення населення, збільшення міграційних потоків за межі країни;

- зберігатиметься значна амортизація об'єктів житлово-комунальної інфраструктури, а також та руйнування житлового та виробничого фондів внаслідок війни;

- погіршуватиметься стан здоров'я населення, оскільки рівень якості та доступність медичних послуг не зростатиме, а інфраструктура сфери охорони здоров'я в південних та східних регіонах країни не буде відновлена;

- погіршуватиметься якість дорожнього покриття та дорожньої інфраструктури, що спричинятиме зростання негативного впливу транспорту на атмосферне повітря і здоров'я населення, що в подальшому призведе до зниження рівня комфортності проживання;

- зросте руйнівна дія природних катаклізмів на інфраструктуру регіону.

У разі незатвердження актуалізованої стратегії, інерційний характер відновлення та розвитку області в економічному, соціальному та просторовому аспектах зумовить до накопичення екологічних проблем. А з огляду на шкоду, завдану війною, вони можуть утворити кумулятивний ефект і спричинити загрози техногенного характеру. Це загострить екологічну ситуацію в області, може мати негативні наслідки для довкілля і здоров'я населення.

3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу (за адміністративними даними, статистичною інформацією та результатами досліджень)

Стратегія сталого розвитку області на період до 2027 року визначає стратегічні пріоритетні напрями відновлення та економічного і соціального

розвитку, враховує екологічні завдання місцевого рівня в інтересах першочергового відновлення та подальшого ефективного, стабільного соціально-економічного розвитку регіону та підвищення якості життя населення.

Вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення, при впровадженні заходів, може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Реалізація стратегічних, оперативних цілей та завдань Стратегії буде передбачена у Плані заходів з її реалізації у 2025-2027 роках і при існуючому стані дозволить покращити економічну складову та соціальні умови життєдіяльності населення області.

Під найбільшою загрозою на сьогодні залишається екологічна безпека на територіях, які зазнали впливу внаслідок збройної агресії проти України.

Чернігівщина однією з перших зазнала вторгнення військ російської федерації. Рух важкої техніки, вибухи, будівництво фортифікаційних споруд і бойові дії завдали шкоди ґрунтовому покриву, призвели до деградації рослинного світу, руйнування екосистем, зменшення біорізноманіття, пожеж у лісах, забруднення водойм.

Збитки довкіллю в регіоні від бойових дій під час воєнного стану (підрховані фахівцями Державної екологічної інспекції у Чернігівській області) на кінець 2023 року становлять понад 23 млрд грн.

В регіоні внаслідок обстрілів, авіаційних та ракетних ударів станом зареєстровано як зруйновані або пошкоджені більше 14 тисяч будівель, споруд, об'єктів та систем життєзабезпечення.

Війна вплинула на кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер.

Під час воєнних дій відбувається порушення ґрунтового покриву внаслідок вибухів, переміщення техніки, обладнання окопів. Після вибухів снарядів утворюються вирви інколи глибиною до 5,0 метрів (в залежності від озброєння), в результаті частково або повністю знищується рослинний і ґрунтовий покрив, порушується ґрунтовий профіль та гідрологічний режим ґрунтів. Вибухи боєприпасів – це суміш хімічних речовин, які осідають в товщі ґрунту та на роки або десятки років пригнічують ріст рослинності, скорочують популяцію ґрунтових тварин та бактерій.

Варто зазначити, що рослини здатні акумулювати у собі важкі метали, якими отруюються ґрунти після вибухів боєприпасів. Тобто вживання в їжу сільськогосподарських культур, вирощених на полях після обстрілів, є небезпечним для життя і здоров'я людей. До того ж, обстріли часто спричиняють пожежі, коли внаслідок вибуху загоряється суха трава або дерева. Під впливом чинників пожежі родючий шар ґрунту зазнає пошкоджень. Знищуються рослини, їхні кореневі системи, а також редуценти – бактерії та мікроміцети.

Водні ресурси області зазнали значної шкоди внаслідок руйнування очисних споруд та виведення з ладу обслуговуючих організацій, що займались водопостачанням та очищенням стічних вод, які без очистки потрапляли у водойми, особливо там, де відбувались активні бойові дії.

Через авіаудари та обстріли, пошкодження чи повне знищення промислових об'єктів, сміттєзвалищ відбувались витoki небезпечних речовин, що призвели до забруднення як ґрунту, так і водних ресурсів.

Фахівцями Державної екологічної інспекції у Чернігівській області станом

на 27.12.2023 року розраховано суму збитків, завданих водним ресурсам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану на території Чернігівської області, яка склала 2 421,8 млн грн.

Через авіаудари та обстріли, пошкодження чи повне знищення промислових об'єктів, сміттєзвалищ відбувались витoki небезпечних речовин, що призвели до забруднення як ґрунту, так і водних ресурсів.

Воєнні дії на території України, в результаті яких відбуваються пожежі у промислових, інфраструктурних об'єктах, житлових секторах та природних екосистемах, викиди летких сполук в результаті пошкоджень промислових об'єктів спричиняють великі обсяги викидів парникових газів та інших забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Пожежі в природних екосистемах, спричинені обстрілами, також завдають значних наслідків в зв'язку з тим, що їх тривалий час неможливо ліквідувати.

На прикордонних територіях нашого регіону постійно відбуваються обстріли, переміщення техніки, обладнання окопів, що призводить до порушення ґрунтового покриву. Після вибухів снарядів утворюються вирви, в результаті частково або повністю знищується рослинний і ґрунтовий покрив, порушується ґрунтовий профіль та гідрологічний режим ґрунтів.

Фахівцями Державної екологічної інспекції у Чернігівській області станом на 27.12.2023 року розраховано розмір шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану в розмірі – 15 330,9 млн грн.

Воєнні дії на території України, в результаті яких відбуваються пожежі у промислових, інфраструктурних об'єктах, житлових секторах та природних екосистемах, викиди летких сполук в результаті пошкоджень промислових об'єктів спричиняють великі обсяги викидів парникових газів та інших забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Станом на 27.12.2023 року фахівцями Державної екологічної інспекції у Чернігівській області розраховано збитки по забрудненню атмосферного повітря від неорганізованих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій або під час дії воєнного стану на суму 5 623,3 млн грн.

З 24.02.2022 по теперішній час, відповідно до проведених обстежень лісових територій, виявлені пошкодження на площах: ДП «Бобровицярайагролісництво» - 14,9 га; ДП «Городнярайагролісгосп» -3,89 га; ДП «Черігіврайагролісгосп» - 497,4 га; вражені пожежами території державних міжгосподарських підприємств на площі 583,3 га; вражені пожежами території ДП «Чернігівський військовий лісгосп» на площі 416,2 га, з них знищено біля 145 га.

Враховуючи обмежений доступ до лісових масивів, розташованих у прикордонних смугах області, де триває систематичний обстріл територій, проведення обстежень лісових насаджень неможливе.

За інформацією, наданою власниками та землекористувачами об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) області, зазнали пошкоджень під час ведення бойових дій 11 об'єктів ПЗФ.

Через постійні обстріли прикордонних територій, заборонений доступ до

об'єктів ПЗФ, розташованих в прикордонній зоні. До сьогодні є території та об'єкти ПЗФ, які потребують обстежень, оскільки вони не були перевірені на наявність вибухонебезпечних предметів.

Агропромисловий комплекс є одним із найвідчутніших чинників впливу на довкілля. Особливість його впливу на навколишнє середовище полягає, насамперед, у використанні великих площ під сільськогосподарські потреби – на Чернігівщині вони займають понад 60 % земельного фонду. Увесь спектр сільськогосподарських впливів можна розділити на дві групи: землеробства й тваринництва.

Вплив землеробства на природний комплекс починається зі знищення на великих площах природної рослинності й заміни її культурними видами. Наступний компонент, що зазнає істотні зміни – ґрунт. У природних умовах ґрунтова родючість постійно підтримується тим, що взяті рослинами речовини знову повертаються в ґрунт із рослинним опадом. У землеробських комплексах основна частина елементів ґрунту вилучається разом із урожаєм, що особливо типово для однорічних культур. Схожа ситуація повторюється щороку, тому існує ймовірність того, що через кілька десятиріч запас основних елементів ґрунту буде вичерпано. Для заповнення вилучених речовин в ґрунти вносять в основному мінеральні добрива. Це має як позитивні наслідки – поповнення запасів поживних речовин у ґрунті, так і негативні – забруднення ґрунту, води й повітря. Крім мінеральних добрив, у ґрунт вносяться різні хімічні речовини для боротьби з комахами (інсектициди), бур'янами (пестициди), для підготовки рослин до збирання. Більшість цих речовин дуже токсичні, не мають аналогів серед природних сполук, дуже повільно розкладаються мікроорганізмами, тому наслідки їх застосування важко передбачити.

Вплив тваринництва на природний ландшафт характеризується низкою специфічних особливостей. Перша полягає в тому, що тваринницькі ландшафти складаються з різномірних, але тісно пов'язаних між собою частин, таких як пасовища, вигони, ферми, зони утилізації відходів і т.д. Кожна частина робить особливий внесок у загальний потік впливу на природні комплекси. Друга особливість – менше територіальне поширення в порівнянні із землеробством. Випас тварин у першу чергу впливає на рослинний покрив пасовищ. Найбільш негативна сторона впливу тваринництва на ландшафт – забруднення природних вод стоками тваринницьких ферм.

З огляду на це, завдання Стратегії, які реалізуються у сфері АПК та орієнтовані на її прискорений інноваційний розвиток, мають розглядатися як зони підвищеної уваги.

Діяльність будь-яких підприємств пов'язана з виділенням забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водоспоживанням та водовідведенням, утворенням відходів. Екологізація виробництва – це розширене відтворення природних ресурсів шляхом вдосконалення технології, організації матеріального виробництва, підвищення ефективності праці в екологічній сфері.

Екологізація промислових підприємств це складний та довготривалий процес, який потребує підтримки і стимулювання з боку держави. Управління господарством країни і його функціонування повинні здійснюватися на основі раціонального природокористування та застосування нової технології, прогресивної організації маловідходних і безвідходних виробництв.

Перехід України до екологічно-збалансованого, стійкого розвитку можна

забезпечити шляхом формування відповідного фінансово-економічного механізму екологізації промислового виробництва, який забезпечить накопичення, розподіл та ефективне використання фінансових ресурсів для вирішення екологічних проблем. В області постійна увага приділяється питанням мінімізації енергозатрат, енергозбереженню, використанню альтернативних джерел енергії, таких як солома, торф, відходи деревини для побутового використання.

Зменшення шкідливого впливу промислового виробництва вирішується за рахунок:

- удосконалення очищення шкідливих викидів і скидів від промислового виробництва, підвищення ефективності роботи очисних споруд, суворого дотримання нормативів гранично-допустимих викидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище;

- удосконалення технологічних процесів з метою очищення відходів виробництва, випуску екологічно чистої продукції;

- зміцнення режиму екології;

- запровадження маловідходної і безвідходної технології, заснованої на комплексному використанні природних ресурсів, при замкнутому циклі виробництва.

Екологічна безпека і охорона навколишнього природного середовища забезпечується шляхом нормування і лімітування, сплати екологічного податку, здійснення екологічного контролю.

В області є достатній інтелектуальний потенціал, який здатний до генерації наукових ідей найвищого рівня. У науково-технічній сфері технічними науками займається більше половини виконавців наукових та науково-технічних робіт.

Основні наукові роботи проводяться у сфері технічних, сільськогосподарських, природничих та суспільних наук. Серед найбільш ефективних – розробки, спрямовані на створення нового обладнання, техніки, видів матеріалів з удосконаленими технічними та технологічними параметрами, ресурсо- та енергозберігаючих технологій у провідних галузях господарського комплексу, мікробіологічні засоби захисту рослин і тварин від хвороб, створення нових сортів рослин.

У промисловому комплексі області до початку агресії РФ активно впроваджували інновації підприємства машинобудівної, легкої та харчової галузей. Основними напрямками їх діяльності є впровадження прогресивних технологічних процесів та випуск інноваційної продукції.

Концентрація об'єктів захоронення відходів у місцях локалізації виробництва та населення створює дисбаланс у антропогенному навантаженні на території області. Превалююче забруднення довкілля основними суб'єктами ЖКГ, значний вплив транспортної інфраструктури на комфортність умов проживання населення зумовлюють розглядати всі заходи Стратегії, спрямовані на модернізацію соціальної та виробничої інфраструктури області, як зони підвищеної уваги.

Оскільки в Стратегії передбачені завдання, спрямовані на комплексне відновлення інфраструктури регіону, то її реалізація, з високою ймовірністю, має зменшити негативний вплив на довкілля і здоров'я населення, від чого можна очікувати позитивні результати на всій території Чернігівської області.

До Стратегії включені завдання щодо підвищення ефективності управління відходами, реалізація яких дозволить позбутись асиметричності та екологічного тиску на основні місця їх зберігання і накопичення.

Заходи Стратегії, орієнтовані на формування екологічної культури та свідомості населення, дозволять підтримувати і поліпшити стан довкілля та умови життєдіяльності населення Чернігівського регіону.

На основі оцінок, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії:

атмосферне повітря – можливий негативний вплив, а саме: збільшення кількості одиниць транспорту внаслідок відновлення і розвитку транспортної інфраструктури, а також проведення ремонтних робіт автомобільних доріг призведе до збільшення кількості викидів у атмосферу від пересувних джерел, це ймовірно може призвести до погіршення якості повітря; можливі позитивні наслідки: поліпшення якості атмосферного повітря – запровадження сучасної регіональної системи державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря; зменшення рівня забруднення атмосферного повітря; впровадження у виробництво нових сучасних технологій та технічне переоснащення виробництва; обґрунтоване скорочення споживання традиційних видів паливно-енергетичних ресурсів, у першу чергу імпортованого природного газу;

водні ресурси – позитивні наслідки: покращення стану водних ресурсів області: зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом реконструкції та будівництва очисних споруд; реалізація проектів по відновленню і підтриманню сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок;

відходи – позитивні наслідки за рахунок будівництва (реконструкції) полігонів твердих побутових відходів; забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з відходами: очищення території області від непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них (відходів пестицидів); впровадження сталої системи управління відходами; забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів;

земельні ресурси – внаслідок реалізації Стратегії не передбачається змін у топографії або в характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози; позитивні наслідки: внесення відомостей до Державного земельного кадастру про земельні ділянки державної та комунальної власності підприємств, установ та організацій, які мають в користуванні земельні ділянки, але відомості про які не внесені до Державного земельного кадастру; забезпечення ефективності використання земельних ресурсів; підвищення цінності земельних ресурсів;

біорізноманіття – наслідки позитивні: відновлення і розвиток природно-заповідного фонду та збереження біологічного, ландшафтного різноманіття: оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природно-заповідного фонду до площі області; встановлення меж територій та об'єктів ПЗФ; охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів;

населення та інфраструктура – наслідки позитивні: поліпшення санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації; поліпшення сфери охорони

здоров'я, освіти, фізичної культури; ремонт мереж водопроводу та зливової каналізації; негативний вплив на стан здоров'я чи захворюваність населення не очікується.

При впровадженні завдань Стратегії, у порівнянні із існуючим станом, очікується позитивний вплив на навколишнє природне середовище, у тому числі на здоров'я населення.

Область має цінні природні комплекси та ландшафти, об'єкти природно-заповідного фонду, підтримання та збереження яких є передумовою гармонійного розвитку території та забезпечення здоров'я населення області.

Окремої уваги потребують території Смарагдової мережі. Ризики впливу від реалізації Стратегії на такі території є малоймовірними.

У всьому світі продовжується скорочення біологічного розмаїття. Фрагментація місць існування, забруднення, надмірна експлуатація територій і створення штучних ландшафтів збільшують швидкість втрати біотопів.

Негативний вплив техногенних факторів може призводити до деградації екосистем та екологічної кризи глобального характеру, а саме – зміни клімату, зменшення товщини озонового шару, забруднення екотопів важкими металами, нафтопродуктами, хімічними речовинами, випадання кислотних дощів і поширення явищ опустелювання. Стратегією не передбачено проведення масштабних заходів, які призведуть до деградації екосистем та змін клімату.

Руйнівний вплив війни на інфраструктуру сфери охорони здоров'я, а також продовження бойових дій є чинниками збільшення захворюваності населення, зокрема психічних розладів, та травматизму, спричиненого пораненнями внаслідок бойових дій. Найбільші ризики появи таких захворювань та травматизму прикордонних за рф територіях. Водночас прояви такої шкоди здоров'ю можуть спостерігатися серед населення практично кожної територіальної громади, як результат ракетних обстрілів та атак дронів, а також серед населення, яке мігрувало з територій, де ведуться/велися активні бойові дії.

Реалізація цілей і завдань Стратегії, в разі затвердження її оновленої версії, сприятиме відновленню зруйнованих територій на засадах збереження та охорони довкілля, а також покращенню фізичного та психічного здоров'я населення через відбудову інфраструктури сфери охорони здоров'я та надання психологічної підтримки населенню, яке постраждало від війни

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються документу, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом

Прямо пов'язати ті чи інші наслідки для здоров'я населення з впливом конкретних завдань з реалізації Стратегії досить складно (так само, як і навпаки, довести відсутність такого зв'язку), оскільки вплив на здоров'я часто неспецифічний і носить опосередкований характер, має пролонгований прояв, характеризується наявністю часового лагу між моментом виникнення та проявом наслідків. Можуть спостерігатися кумулятивні ефекти, пов'язані з декількома видами господарської діяльності. Так, наприклад, захворювання дихальної

системи можуть бути наслідками впливу як об'єктів житлово-комунального господарства, так і транспорту.

Головними екологічними проблемами на сьогодні є ті, що спричинені збройною агресією проти України: шкода, завдана земельним ресурсам, втрати надр, збитки, завдані водним ресурсам, шкода, завдана атмосферному повітрю, втрати лісового фонду, збитки, завдані природно-заповідному фонду.

Основними проблемами Чернігівської області в екологічній сфері, як і до повномасштабного вторгнення, залишаються:

1. Загроза забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайної ситуації внаслідок накопичення значних обсягів безхазяйних непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР). На сьогодні стан наявних місць зберігання ХЗЗР є незадовільним, що створює загрозу забруднення ґрунтів і підземних водоносних горизонтів та виникнення надзвичайної ситуації. Вирішення цієї проблеми неможливе виключно на регіональному рівні та потребує загальнодержавного втручання.

2. Забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та автотранспорту. Найбільші обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря мають підприємства: енергетики, вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур, з виробництва продуктів нафтоперероблення. У містах та районах, де розташовані підприємства вказаних галузей, спостерігаються найвищі обсяги викидів в атмосферне повітря. Серед населених пунктів найбільшого антропогенного навантаження зазнає атмосфера міста Чернігова.

3. Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства. Основними джерелами забруднення водних об'єктів залишаються підприємства комунального господарства. Серед причин незадовільної роботи каналізаційних очисних споруд – їх перевантаженість або недовантаженість, зношеність обладнання та відсутність коштів на проведення поточних ремонтних робіт чи реконструкції в цілому.

Також залишається нагальною проблемою практично всіх очисних споруд, які приймають комунально-побутові стічні води, використання населенням фосфатовмісних миючих засобів, що, в свою чергу, призводить до високих показників вмісту фосфатів на вході з очисних споруд. Існуючі технологічні регламенти роботи очисних споруд наразі не можуть забезпечити ефективну очистку зворотних вод, і, як наслідок, фіксується скид недостатньо очищених стічних вод до поверхневих водних об'єктів із перевищенням гранично допустимих показників вмісту фосфатів.

4. Забруднення підземних водоносних горизонтів. Найбільший вплив від антропогенного навантаження відчувають безнапірні масиви підземних вод (МПЗВ), оскільки незначна глибина залягання водовмісних відкладів та відсутність у зоні аерації слабопроникних шарів обумовлюють потрапляння забруднювальних речовин з поверхні.

Найбільш відчутний вплив на всій території області на безнапірні групи МПЗВ здійснює сільське господарство – практично у всіх перших від поверхні водоносних горизонтах в межах сільських населених пунктів визначене дифузне

забруднення азотними сполуками.

На погіршення якісного стану підземних вод суттєво впливають використання мінеральних добрив та пестицидів, зрошення на сільгоспугіддях та скиди забруднених стічних вод в поверхневі водойми. Хімічний склад води характеризується підвищеним вмістом сульфатів, хлоридів. Виявлення великих площ забруднення нітратами свідчать про стійку тенденцію до накопичення їх в ґрунтових водах. Крім того, для підземних вод перших від поверхні водоносних горизонтів характерним є природний підвищений вміст заліза.

Напірні МПЗВ, на яких базується централізоване водопостачання, за природними показниками переважно захищені (не уразливі до забруднення). Це є важливою умовою збереження їхнього доброго хімічного стану. Природна захищеність обумовлена наявністю в їхній покрівлі водотривких товщ, що перешкоджають проникненню забруднюючих речовин з поверхні землі.

Саме природна захищеність визначає відсутність негативного впливу антропогенного навантаження на напірні МПЗВ, навіть у межах територій, де це навантаження досить значне. В них може спостерігатися лише локальне (точкове) перевищення нормованих елементів, переважно в місцях неглибокого залягання водовмісних відкладів.

5.Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону. Гідроморфологічні зміни, що виникають в результаті урбанізації, господарської діяльності, протипаводкового захисту, меліорації тощо впливають на умови існування водних угруповань, наслідком чого може стати погіршення хімічного та екологічного стану поверхневих вод. Найбільш поширеними видами гідроморфологічних змін є порушення вільної течії річок, гідрологічні зміни, морфологічні зміни тощо.

Переважає більшість річок Чернігівської області зазнали спрямлення русла та зарегульованості водосховищами і ставками. Найбільших змін русла зазнали притоки р. Десна (Убідь, Доч, Смолянка, Вересоч, Борзна, Вздвиг), притоки р. Снов (Смяч, Турчанка, Бреч, Крюкова), а також р. Остер і її притоки – Дівича, В'юниця, Носовочка.

Найбільша кількість ставків та водосховищ побудована на малих річках, за рахунок чого їх водний стік зарегульований на 30-70 %. Найбільше їх розташовано в південно-східній частині області, де наявна розвинена яружнобалочна форма рельєфу, зокрема на притоках р. Удай (Іченька, Смож, Гмирянкa, Детюківка, Співакова).

Зменшення варіативності глибини та ширини русла, порушення природного балансу ерозії та акумуляції, обмеження вільного меандрування призводить до порушення вільної течії річок, руху наносів, збіднення складу та зменшення чисельності біологічних показників – риби, донних безхребетних, вищої водної рослинності, фітопланктону.

Господарська діяльність, що ведеться в межах водозбірної території басейнів з порушенням водного законодавства, призводить до розорювання схилів, балок та луків й колишніх сіножатей в заплавах річок Десна, Дніпро та їх приток. Внаслідок розорювання водозбірні басейни практично позбавляються природних біофільтрів, з повеневими водами у річку виноситься значна кількість органічних і неорганічних речовин, пестицидів тощо, що призводить до

точкових і дифузних забруднень водних об'єктів, погіршення якості води, нанесення непоправної шкоди екосистемам річок.

Зменшення природного стоку (особливо в умовах глобального потепління та природної маловодності), зменшення швидкостей течії та утворення великої кількості застійних зон сприяють процесам евтрофікації, погіршують якість води і, як наслідок, призводять до погіршення біорізноманіття та деградації водних екосистем (р. Стрижень, р. Білоус, р. Остер).

6. Підтоплення земель та населених пунктів регіону. На території Чернігівської області, яка розташована в заплавах річок Десна та Дніпро, характерними залишаються явища затоплення та підтоплення паводковими і поверхневими водами, що негативно впливають на функціонування господарського комплексу та життєзабезпечення населення.

7. Поводження з відходами I-III класів небезпеки. Залишається невирішеною проблема знешкодження рідких промислових відходів зі ставків-накопичувачів м. Чернігів. На об'єкті, який на даний час не експлуатується, розміщено біля 130 тис. т токсичних відходів, які на 97,37 -99,99% складаються з води та на 2,63-0,01 % - забруднюючих речовин, і продовжують негативно впливати на всі компоненти довкілля.

8. Утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості. Органами виконавчої влади та місцевого самоврядування на місцевому рівні недостатньо впроваджуються системи роздільного збирання побутових відходів та вилучення їх ресурсноцінних компонентів і небезпечних складників, системи збирання, заготівлі й утилізації відходів як вторинної сировини. 09.07.2023 вступив у дію Закону України «Про управління відходами». Згідно затвердженої 13.12.2023 Методики роздільного збирання побутових відходів, відходи підлягають роздільному збиранню та не повинні змішуватися з іншими відходами або матеріалами, що мають різні властивості.

Враховуючи те, що в області, як і в Україні в цілому, склалася критична ситуація, пов'язана з утворенням, накопиченням, зберіганням, обробленням, знешкодженням та захороненням відходів, що характеризується подальшим розвитком екологічних загроз, з метою виконання Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, в рамках реалізації Національного плану управління відходами, у 2020 році за кошти обласного фонду охорони навколишнього природного середовища розроблено Регіональний план управління відходами Чернігівської області (далі – регіональний план).

Відповідно до наказу Міндовкілля від 10.09.2021 № 586 «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення регіональних планів управління відходами» та постанови КМУ від 30.06.2023 № 667 «Про затвердження Порядку розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами», регіональний план управління відходами Чернігівської області необхідно доповнити даними за 2020, 2021 та 2022 роки, у зв'язку з чим, у рамках Програми охорони навколишнього природного середовища Чернігівської області на 2021-2027 роки за рахунок коштів обласного фонду у сумі 500,0 тис. грн здійснюється його коригування.

9. Поширення екзогенних геологічних процесів. На території області є

території, на яких розвиваються природні екзогенні геологічні процеси. Найбільшу небезпеку для об'єктів економіки та життєдіяльності людей становлять зсуви та руйнування берегів. Їх розвиток, особливо в межах населених пунктів, створює реальну загрозу для населення, об'єктів економіки та інфраструктури і потрапляють до зони їх негативного.

Зсуви формуються, як правило, на ділянках, які утворені водоопірними та водоносними породами ґрунту. Вони виникають внаслідок порушення рівноваги в ґрунтах та підстилаючих породах, що може бути викликано підмивом водою, ослабленням міцності порід при вивітрюванні та перезволожені опадами або підземними водами, в результаті чого сили зчеплення на поверхні зміщення стають меншими, ніж гравітаційна сила, що діє на масу породи. Небезпека зсувів полягає в тому, що величезні маси ґрунту, раптово зміщуючись, можуть призвести до руйнування будівель та споруд, залізничних і шосейних доріг, мостів та жертв серед населення. Масштаби катастрофи залежать від ступеня забудови та заселення території, а також від величини самого зсуву. На території області зсуви мають розвиток на крутих берегах і крутих схилах долин річок Десна, Дніпро, Удай, їх притоках, а також в ярах і балках. Адміністративно ці території відносяться до м. Чернігова, м. Новгород-Сіверського, Новгород-Сіверського та Прилуцького районів. 15-ти населеним пунктам області загрожують зсувні процеси. Загальна площа таких земель складає 8,1867 км².

10. Охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори. Основні чинники, що несуть загрозу для флори області, є випалювання сухої рослинності у весняний період, що призводить до виникнення пожеж у лісах; всихання лісових культур; самовільні рубки. Існує потреба збільшення лісгосподарськими підприємствами площ лісорозведення за рахунок нових прийнятих земель. Серед основних проблем охорони і використання дикої фауни слід відмітити браконьєрство.

11. Проблеми природно-заповідного фонду. Більшість меж територій та об'єктів ПЗФ не встановлені та не внесені відомості про межі та обмеження у використанні до Державного земельного кадастру (недостатнє фінансування стримує розроблення відповідних проектів землеустрою).

Відсутність державної статистичної звітності з кількісного обліку земель є причиною браку інформації про розподіл земель території як області так і України в цілому та моніторингу щодо зміни їх площі, в тому числі і площі земель ПЗФ.

12. Екологічні проблеми, спричинені збройною агресією росії проти України – величезна шкода, завдана земельним, водним ресурсам, атмосферному повітрю, втрати лісового та природно-заповідного фонду.

Окреслені екологічні проблеми формують значні ризики для здоров'я населення Чернігівської області, зокрема:

- забруднення атмосферного повітря негативно впливає на нервову і серцево-судинну систему, викликає задуху, подразнює органи дихання, слизові оболонки, суттєво підвищує ризики виникнення хвороб органів дихання;

- забруднення водних об'єктів негативно впливає на серцево-судинну та нервову системи, органи травлення, нирки, зуби, а також підвищує ризик

захворювання на вірусні, бактеріальні, паразитарні інфекції;

– неналежне поводження з відходами та їх накопичення у місцях видалення підвищує ризики появи респіраторних й онкологічних захворювань, інфекційних хвороб і виникнення алергічних реакцій;

– воєнні дії, постійна загроза обстрілів негативно впливають на ментальне здоров'я населення.

Відтермінування вирішення цих проблем посилює негативні тенденції щодо захворюваності та смертності населення регіону, знижує якість та комфортність проживання на території області.

5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються Стратегії, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час її підготовки

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019 від 30.09.2019) в обласних програмних документах забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС.

В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 2354-VIII від 20.03.2018).

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про управління відходами» (№ 2849-IX від 13.12.2022) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами.

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-XII від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом. (ст.4).

У разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності (ст.21). Також у ст. 8 зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та

порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017).

Основними міжнародними правовими документами, ратифікованими Україною, що стосуються Стратегії, є:

- Закон України «Про ратифікацію Рамкової конвенції ООН про зміну клімату» від 29 жовтня 1996 р. № 435/96-ВР;

- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29 листопада 1994 р. № 257/94-ВР;

- Закон України «Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття» від 12 вересня 2002 р. № 152-IV;

- Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 6 липня 1999 р. № 832-XIV;

- Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції» від 7 вересня 2005 р. № 2831-IV;

- Закон України «Про приєднання України до Бернської Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ, існуючих в Європі» від 29.10.96 № 436/96-ВР.

Також у Стратегії враховано основні засади:

- Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України 21.04.2021 № 443-р;

- Плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 932-р;

- Національного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 117;

- Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 688-р;

- Державної стратегії управління лісами України до 2035 року та операційним планом її реалізації у 2022-2024 роках, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 № 1777-р;

- Водної стратегії України на період до 2050 року та плану її реалізації у 2022-2024 роках, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1134.

Крім того, Стратегія орієнтована на виконання зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаних із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному рівні, зокрема:

- Директивою № 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи;

- Директивою № 2008/98/ЄС про відходи;

- Директивою № 2000/60/ЄС про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики зі змінами і доповненнями, внесеними Рішенням № 2455/2001/ЄС і Директивою 2009/31/ЄС;

– Директивою № 2007/60/ЄС про оцінку та управління ризиками затоплення;

– Директивою № 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами №№ 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) № 1882/2003.

Стратегія відповідає засадам основного нормативно-правового документу, що визначає засади екологічної політики в Україні – Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (ухвалено Верховною Радою України 28 лютого 2019 року).

Загалом, відповідно до нормативно-правової бази України, проєкт Стратегії відповідає ряду зобов'язань:

- забезпечення пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів;

- виконання заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля;

- проєктне спрямування на збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів;

- використання отриманих висновків моніторингу та комплексу охоронних заходів для виконання можливостей факторів позитивного впливу на охорону довкілля;

- формування динамічного урівноваженого стану довкілля, що забезпечуватиме екологічне, санітарно-безпечне середовище для життєдіяльності населення;

- забезпечення реалізації заходів, пов'язаних зі збереженням та поліпшенням стану поверхневих та підземних водних ресурсів, земельних ресурсів, у тому числі ПЗФ.

- забезпечення загальної доступності Стратегії та самого звіту СЕО відповідно до вимог Законів України «Про доступ публічної інформації», «Про стратегічну екологічну оцінку» шляхом інформування громадськості на офіційному сайті обласної державної адміністрації та внесення відповідної інформації до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки.

Стратегія містить завдання щодо забезпечення екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про основні засади державної кліматичної політики», для забезпечення досягнення цілей державної кліматичної політики на регіональному рівні Рада забезпечено включення до Стратегії завдань щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до неї, відповідні заходи будуть включені до Плану заходів з реалізації Стратегії у 2025-2027 роках.

Зокрема, для забезпечення пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів необхідно забезпечити додержання екологічних стандартів, нормативів та лімітів використання природних ресурсів, здійснювати заходи із забезпечення екологічної безпеки середовища для життя і здоров'я людей, збереження та поліпшення стану поверхневих і підземних

водних ресурсів.

З метою виконання заходів, що гарантують екологічну безпеку середовища для життя і здоров'я людей, а також запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля необхідно забезпечити утилізація та знешкодження безхазяйних непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР), що зберігаються на території області у незадовільних умовах, проводити інформаційні кампанії екологічного спрямування та реалізовувати низку природоохоронних заходів

Буде проводитись екологічний моніторинг довкілля області. Отримані висновки моніторингу та комплексу охоронних заходів будуть використані для виконання можливостей факторів позитивного впливу на охорону довкілля

Для формування динамічного урівноваженого стану довкілля, що забезпечуватиме екологічне, санітарно-безпечне середовище для життєдіяльності населення передбачається розробка та затвердження Регіонального плану управління відходами Чернігівської області організація та забезпечення екологічно безпечного збирання, зберігання, перевезення, відновлення, видалення відходів, , підготовка інфраструктури для збирання відходів, що утворилися на території області у зв'язку з пошкодженням (руйнуванням) будівель та споруд внаслідок бойових дій, будівництво та модернізація систем водовідведення.

З метою забезпечення реалізації заходів, пов'язаних зі збереженням та поліпшенням стану поверхневих та підземних водних ресурсів, земельних ресурсів, у тому числі ПЗФ , буде проводитись контроль за здійсненням заходів з поліпшення санітарного стану лісів у межах природно-заповідних об'єктів. передбачається проведення природоохоронних кампаній зі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, розширення території природно-заповідного фонду.

Враховуючи результати аналізу, можна зробити висновок, що Стратегія відповідає цілям екологічної політики, встановлених на національному та регіональному рівнях; враховує більшість з них і пропонує комплекс заходів, спрямованих на їх виконання.

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових, постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків

Відповідно до Методичних рекомендацій зі здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування, затверджених Наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 року № 296, наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення – це будь-які ймовірні наслідки для флори і фауни, біорізноманіття, ґрунту, клімату, повітря, води, безпеки життєдіяльності населення та взаємодії цих факторів.

Вторинні наслідки для довкілля – це непрямі впливи на довкілля, які виникають під дією природних чи антропогенних чинників, що не передбачають прямого впливу на довкілля. Кумулятивні наслідки – це нагромадження в

організмах людей, тварин, рослин отрути різних речовин внаслідок тривалого їх використання. Під кумулятивним впливом розуміється сукупність впливів від реалізації планованої діяльності та інших, що існують або плануються в найближчому майбутньому видів антропогенної діяльності (прямий і опосередкований вплив людства на навколишнє середовище та його компоненти внаслідок господарської діяльності), які можуть призвести до значних негативних або позитивних впливів на навколишнє середовище або соціально-економічні умови.

Синергічні наслідки – це сумарний ефект, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їх дія суттєво переважає дію кожного окремо компоненту.

Реалізація заходів, передбачених Стратегією, може супроводжуватись появою прямих та опосередкованих наслідків, як для окремих компонентів довкілля, так і сукупним впливом на природні процеси та комплекси. Значного негативного впливу під час планованої діяльності на довкілля та здоров'я населення не передбачається.

На території Чернігівської області при дотриманні та виконанні захисних і охоронних заходів, що відповідають діючим нормативним вимогам, можливість виникнення кумулятивного впливу, який супроводжується негативними екологічними наслідками та понаднормативними викидами в атмосферне повітря забруднюючих речовин, не очікується.

Зміна клімату і мікроклімату в результаті реалізації Стратегії не очікується, оскільки відсутні причини, які призводять до їх зміни. Особливості кліматичних умов, які сприяють зростанню інтенсивності впливів планованої діяльності на навколишнє середовище, відсутні.

Синергічні наслідки також відсутні.

Серед ключових наслідків реалізації Стратегії у 2025-2027 роках, а також з огляду на короткий період її реалізації (протягом одного року), доцільно зробити наступні висновки щодо ймовірного впливу Стратегії на довкілля.

Вплив на атмосферне повітря: не передбачається погіршення стану атмосферного повітря. Стратегія не передбачає створення нових підприємств із значними обсягами викидів у атмосферне повітря.

Стратегія передбачає реалізацію завдань, спрямованих на покращення якості атмосферного повітря: зменшення рівня забруднення атмосферного повітря, зокрема збільшення обсягів виробництва та споживання альтернативних та місцевих видів палива.

Вплив на водні ресурси: Стратегія не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Тому реалізація Стратегії у 2025-2027 роках не має призвести до погіршення стану водних ресурсів. Разом з тим, зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом будівництва нових чи реконструкції існуючих об'єктів водовідведення та очисних споруд, реалізація проектів по відновленню і підтриманню сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок дозволять знизити рівень забруднення поверхневих та ґрунтових вод.

Вплив на відходи: утилізація та знешкодження непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, знешкодження рідких токсичних

відходів, що розміщені в ставках-накопичувачах впровадження сталої системи управління відходами матиме позитивний ефект.

Вплив на земельні ресурси: внаслідок реалізації Стратегії не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або у характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози.

При будівництві об'єктів, передбачених Стратегією, негативний вплив може відбуватися на стадії будівництва внаслідок розробки котлованів, прокладання комунікаційних і технологічних кабелів та систем, будівництва доріг і проявлятиметься в руйнуванні та деградації ґрунтового покриття. Проте цей вплив є тимчасовим та незначним і охоплює тільки період проведення будівельних робіт.

Вплив на біорізноманіття, об'єкти природно-заповідного фонду та рекреаційні зони: в Стратегії не передбачається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на біорізноманіття. Натомість позитивний вплив на збереження біорізноманіття буде досягнений внаслідок оголошення нових та/або розширення меж існуючих об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, виготовлення проектної документації зі встановлення в натурі (на місцевості) меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду області. Вищеперераховані заходи сприятимуть збереженню та належній охороні рідкісних представників рослинного та тваринного світу області.

Будь-які наслідки планованої діяльності, які погіршують статус збереження природних оселищ, видів фауни і флори та не відповідають цілям збереження території Смарагдової мережі, можуть мати негативний вплив на території Смарагдової мережі. Виконання Стратегії не передбачає негативних наслідків для територій з природоохоронним статусом: територій та об'єктів природно-заповідного фонду; екологічної мережі, Смарагдової мережі. Необхідно зазначити, що від початку повномасштабного вторгнення в Україну біорізноманіття особливо потерпає від бойових дій. Військова агресія вплинула на кожен компонент довкілля, зокрема, постраждали ландшафти, забруднюється повітря, водні ресурси, ґрунти, знищується тваринний та рослинний світ, середовища їх існування. Враховуючи це, найбільш ймовірним наслідками виконання завдань Стратегії є покращання стану таких територій.

Крім того, вплив планованої діяльності на території та об'єкти природно-заповідного фонду та території Смарагдової мережі можливо буде оцінено при здійсненні оцінки впливу на довкілля планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля та підлягають оцінці впливу на довкілля.

Вплив на клімат. Стратегією не передбачається будівництво нових об'єктів промисловості, які були б джерелами парникових газів та впливали на клімат Чернігівської області.

Стратегією передбачається впровадження ряду заходів, які сприятимуть зменшенню викидів в атмосферне повітря, у тому числі парникових газів, а саме: впровадження технологій, що передбачають використання котлів, які працюють на альтернативних видах палива, електричного теплоакumuляційного обігріву та гарячого водопостачання; впровадження заходів по скороченню викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря суб'єктами господарювання

області, що сприятиме зниження індексу забруднення атмосферного повітря, зменшення викидів парникових газів в атмосферне повітря та адаптації до зміни клімату.

Реалізація вищезазначених заходів забезпечить зменшення викидів у атмосферне повітря області, у тому числі парникових газів, а разом з тим знизить вплив підприємств – забруднювачів на клімат.

Вплив на культурну спадщину: охорона, збереження об'єктів культурної спадщини; охорона, збереження елементів нематеріальної культурної спадщини матиме позитивний вплив.

Вплив на здоров'я населення та інфраструктуру. Стратегія не передбачає появу нових ризиків на стан здоров'я чи захворюваність населення.

Виконання завдань Стратегії сприятиме поліпшенню санітарно-епідеміологічної та санітарно-епізоотичної ситуації на території Чернігівської області. Проведення реконструкції та ремонту об'єктів комунальної інфраструктури, поліпшення системи охорони здоров'я, освіти, фізичної культури, екологічної ситуації позитивно вплине на загальні покращення умов життя і діяльності громадян.

Потенційними факторами негативного впливу на здоров'я населення може бути певне збільшення забруднення атмосферного повітря викидами та шумового навантаження під час проведення будівельних робіт, робіт з реконструкції та капітального ремонту об'єктів, передбачених Стратегією. Проте враховуючи їх обсяги, наслідки та вплив фізичних і матеріальних факторів, а також заходи, які запропоновані в проекті, потенційне погіршення стану здоров'я населення від реалізації Стратегії не прогнозується.

Екологічне управління, моніторинг: Стратегія не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в сфері екологічної безпеки, натомість передбачено покращення управління відходами та підвищення енергоефективності управління міським господарством.

Кумулятивний вплив: ймовірність того, що реалізація Стратегії призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, відсутня.

Транскордонний вплив під час реалізації заходів Стратегії відсутній. Таким чином, реалізація Стратегії не має супроводжуватися появою нових негативних наслідків для довкілля.

Реалізація багатьох заходів та завдань Стратегії може призвести до покращення екологічної ситуації в області.

Ймовірність того, що реалізація Стратегії призведе до таких можливих негативних впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть кумулятивний чи синергійний вплив, відсутня. У разі реалізації запланованих заходів Стратегії можна очікувати позитивного кумулятивного і синергійного ефектів покращення стану довкілля та здоров'я населення у середньо- і довгостроковій перспективі.

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документу

Стратегія передбачає виконання завдань, які заплановано вжити для зменшення, запобігання та пом'якшення негативного впливу для усіх складових довкілля.

Зокрема, для поліпшення інфраструктури та матеріальних активів у сфері забезпечення області системами інженерної інфраструктури, ремонту вулично-дорожньої мережі, енергозбереження і раціонального використання природних ресурсів, розвитку агропромислового комплексу, заплановано низку завдань і заходів, виконання яких є невід'ємною складовою при створенні сприятливого в екологічному відношенні життєвого середовища.

Серед головних заходів, що мають безпосередній вплив на санітарно-гігієнічні умови проживання населення та забезпечують пом'якшення негативних наслідків реалізації проекту змін до Стратегії, можна виділити:

- здійснення заходів енергозбереження шляхом покращення рівня енергоефективності багатопверхових житлових будинків, модернізації житлового фонду з використанням сучасних енергозберігаючих технологій, впровадження системи енергоменеджменту та заходів, направлених на скорочення споживання енергоресурсів в установах бюджетної сфери, збільшення обсягів виробництва та споживання альтернативних та місцевих видів палива;

- подальший розвиток вулично-дорожньої мережі: ремонт існуючих вулиць, доріг та тротуарів;

- ліквідація несанкціонованих звалищ побутових відходів;

- ландшафтний благоустрій;

- розвиток систем водопостачання з метою забезпечення необхідною кількістю води та якістю, що відповідає санітарним нормам, а саме: реконструкція водопровідних насосних станцій із заміною обладнання та ремонт і заміна розподільчих мереж водопостачання;

- додержання нормативних санітарно-захисних зон промислових підприємств, об'єктів агропромислового комплексу, об'єктів у сфері теплопостачання та житлово-комунального господарства;

- впровадження заходів з декарбонізації промислових підприємств, в т.ч. при їх відновлені;

- реалізація заходів з адаптації сільськогосподарських підприємств до викликів/нових умов, що виникають внаслідок кліматичних змін (впровадження нових культур, оптимізація агротехнологій, тощо);

- додержання нормативних меж водоохоронних зон та водойм, у тому числі прибережних смуг та дотримання режимів їх використання;

- організований відвід зливових і талих вод з територій населених пунктів;

- збільшення охопту населення централізованим водопостачанням з метою забезпечення водою гарантованої якості, що відповідає санітарним нормам;

- покращення стану систем водовідведення, ремонт каналізаційних мереж;

- розвиток інфраструктури управління відходами;

- впровадження системи роздільного збору ТПВ;

- заходи з озеленення, збереження ландшафтного та біотичного різноманіття;
- розбудова та покращення рівня закладів охорони здоров'я;
- здійснення заходів з навчання правилам профілактики хвороб, виховання прихильності до здорового способу життя.

Під час виконання запланованих Стратегією заходів можливе виникнення деяких негативних наслідків у вигляді короточасного впливу. Поява таких наслідків переважно пов'язана зі здійсненням робіт з реконструкції та будівництва.

З метою забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів при будівництві, реконструкції та ремонті об'єктів, передбачених Стратегією, використовуватимуться сучасні високоефективні екоенергозберігаючі технології та матеріали, зокрема огорожуючі конструкції з мінімальним коефіцієнтом теплопровідності, інженерне обладнання з високим коефіцієнтом корисної дії тощо.

Дотримання нормативного стану навколишнього середовища забезпечуватиметься виконанням відповідних заходів, які передбачається вжити для зменшення негативних наслідків виконання Стратегії, зокрема, на збереження здоров'я населення, на флору, фауну, біорізноманіття, надра, ґрунти, клімат, повітря.

1. Захисні заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля стосуються:

- заходів для зменшення шуму (заборона робіт у районах житлової забудови в нічний час);
- дотримання вимог «сезону тиші»;
- заходів з охорони ґрунтів;
- зменшення впливу на флору і фауну;
- нагляд за відходами (регулярне транспортування будівельних матеріалів під час будівництва, наявність на ділянці провадження робіт пересувних контейнерів для відходів металу, промасленого ганчір'я, нафтопродуктів тощо, обов'язковий вивіз і наступна утилізація будівельного сміття, що надходить з будівельного майданчика).

Підрядник будівельно-монтажних робіт зобов'язаний:

- додержуватись раціональних маршрутів перевезення робітників, комплектуючих і будівельних матеріалів;
- допускати до експлуатації тільки справну автотракторну техніку з двигунами, що за вмістом у відпрацьованих газах CO, NOx (карбюраторні) або за димністю відпрацьованих газів (дизельні) відповідають діючим в Україні екологічним нормам;
- звести до мінімуму порожні пробіги автотранспорту та холосту роботу двигунів;
- суворо дотримуватись чинних норм і правил зі збереження флори та фауни в районі будівництва (забороняється миття будівельних машин і механізмів у водоймах, злив ПММ поза спеціально відведеними для цього місцями).

Після закінчення будівельно-монтажних робіт виконується зачистка

випадкових забруднень, прибирання будівельного сміття та його перевезення у відведені для цього місця.

2. Ресурсозберігаючі заходи, спрямовані на раціональне використання земельних та водних ресурсів, зокрема:

- прийняття технологічних та природоорієнтованих рішень з урахуванням оцінки впливу на довкілля
- захист та відновлення лісових насаджень
- захист земель і будівель від підтоплень
- рекультивація земель та водойм після руйнувань та забруднень
- консервація деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель
- створення нових та реконструкції існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень

3. Охоронні заходи. До охоронних заходів відноситься проведення моніторингових спостережень за підтриманням нормативного стану довкілля (дотримання гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на природне та техногенне середовище) на території зони впливу об'єкту. Такий моніторинг є інструментом, що підтримує керування екологічною безпекою, і може розглядатися, як одна з інформаційних складових, що забезпечують загальне керування експлуатації об'єкту. Він дозволяє провести аналіз відповідності стану об'єкту та навколишнього середовища екологічним вимогам для вироблення рішень із забезпечення екологічного благополуччя; знизити рівень невизначеності, який обумовлений неточністю методів розрахункових прогнозних оцінок; вирішити спірні питання, пов'язані з впливом об'єкту на екологічні умови; поповнити бази даних щодо стану навколишнього середовища в районі розташування об'єкту будівництва.

На підставі моніторингу, у випадку можливої загрози довкіл्लю, спричиненої технічним станом об'єкту і його елементами, сповіщаються адміністративні, контролюючі органи і населення, а також здійснюються заходи з їх усунення або попередження.

4. Компенсаційні заходи полягають у відшкодуванні втрат, спричинених самим процесом реалізації заходів Стратегії. Відшкодування, плата за користування та за будь-які відхилення від дозволених норм здійснюється згідно з вимогами діючого законодавства. Такі розрахунки проводяться на основі спеціально затверджених методик згідно зі встановленими тарифами.

5. Заходи, передбачені Законом України «Про систему громадського здоров'я», а саме епідеміологічний нагляд, а також оцінка, спостереження та контроль за показниками і чинниками, що впливають на здоров'я населення; моніторинг, готовність і своєчасність реагування на небезпечні чинники, події та надзвичайні ситуації у сфері громадського здоров'я; захист здоров'я населення; зміцнення здоров'я населення, використання правових та управлінських інструментів для профілактики хвороб і покращення стану здоров'я населення; ефективне запобігання виникненню хвороб та мінімізація їх випадків; розбудова ефективної системи громадського здоров'я та її кадрове забезпечення; організаційне та фінансове забезпечення системи громадського здоров'я, що передбачає рівний та справедливий доступ до послуг у сфері громадського

здоров'я; інформаційно-роз'яснювальна робота, комунікація та соціальна мобілізація в інтересах здоров'я та благополуччя населення; підтримка реалізації ініціатив, що позитивно впливають на здоров'я населення, на місцевому рівні.

На всіх етапах реалізації Стратегії, у тому числі для зменшення або запобігання впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду та території Смарагдової мережі, заплановані рішення будуть здійснюватися у відповідності до норм і правил охорони навколишнього середовища і вимог екологічної безпеки (згідно з вимогами Водного кодексу України, Законів України «Про охорону земель», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про природно-заповідний фонд України»).

6.Заходи, які заплановано вжити для зменшення або запобігання впливу на території Смарагдової мережі. Допомогти у збереженні природного середовища проживання та зростання видів на фрагментованих природних територіях і в антропогенних ландшафтах можуть екологічні мережі. Цей підхід до збереження біорізноманіття заснований на екологічних принципах і в той же час допускає деяке господарське використання ландшафту.

Збереження біорізноманіття є складною, комплексною проблемою. Сюди входять: збалансоване використання земельних ресурсів, невиснажливе використання природних екосистем, зниження рівня техногенних забруднень природних компонентів, збільшення площ під лісами й іншою природною рослинністю.

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалась стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки)

Проект змін до Стратегії розроблений на середньосрочокстроковий період і є плановим документом.

У процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки було розглянуто три альтернативи, а саме:

Альтернатива 1 «Нульовий сценарій» – опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження змін до Стратегії а більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем не врахованих у попередній редакції Стратегії, з високою ймовірністю погіршать існуючу екологічну ситуацію та зумовлять продовження поточних (часто несприятливих) екологічних тенденцій.

Альтернатива 2: «Песимістичний (інерційний)» - прийняття проекту змін до Стратегії без врахування заходів екологічного спрямування та результатів проведення стратегічної екологічної оцінки, область рухається по інерції, зовнішні та внутрішні фактори впливу залишаються незмінними, активні військові дії продовжуються, прискорюється скорочення чисельності населення, екологічна ситуація не покращується.

Альтернатива 3: «Максимально сприятливий сценарій» – це прийняття варіанту змін до Стратегії, де передбачається реалізація низки заходів із використанням інноваційних технологій на засадах сталого розвитку,

врахуванням пропозицій та зауважень щодо покращення стану довкілля, в тому числі здоров'я населення, які надійдуть за результатами громадського обговорення та консультацій з органами виконавчої влади до Стратегії та Звіту про стратегічну екологічну оцінку. Область активно використовує можливості в умовах швидкого суспільно-економічного розвитку країни, демонструє позитивну динаміку.

Наслідки від прийняття альтернативи 1. Незатвердження змін до Стратегії та відмови від реалізації завдань, що передбачені нею, призведе до неможливості розвитку Чернігівської області, відсутності зміни у економічній політиці. При цьому якісні показники розвитку будуть залишатись малорухомими. А це стримує процеси інноваційного розвитку економіки.

Цей сценарій може розумітися, як продовження поточних несприятливих тенденцій щодо економічного, соціального та екологічного стану території області.

За даним варіантом подальший стабільний розвиток області, очевидно є проблематичним, можливе значне загострення соціально-політичних, фінансово-економічних, комунальних проблем, перешкоджаючих набуттю високої якості життя, комфортних умов життя та добробуту населення.

Крім того, не забезпечуватиметься досягнення цілей Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Обласної програми охорони навколишнього природного середовища на 2021-2027 роки.

Наслідки від прийняття альтернативи 2. «Песимістичний (інерційний)» - а саме прийняття проекту змін до Стратегії без врахування заходів екологічного спрямування та результатів проведення стратегічної екологічної оцінки призведе до менш ефективного ведення природоохоронних заходів, а не врахування додаткових запропонованих заходів призведе до появи слабких місць та неможливості забезпечення стабільної екологічної ситуації в Чернігівській області. Неврахування усіх зауважень і пропозицій як від органів виконавчої влади, так і від громадськості, може призвести до посилення ризиків негативного впливу на довкілля у ході реалізації заходів Стратегії. Зауваження і пропозиції органів влади, зазвичай, є доцільними, обґрунтованими і повинні бути враховані у Стратегії та Звіті про СЕО.

Наслідки від прийняття альтернативи 3. «Максимально сприятливий сценарій», а саме затвердження та реалізація змін до Стратегії із врахуванням реалізації низки заходів із використанням інноваційних технологій на засадах сталого розвитку, пропозицій і зауважень від громадськості та органів виконавчої влади щодо покращення стану довкілля, дозволить врахувати додаткові запропоновані природоохоронні заходи та підвищити загальну ефективність змін до Стратегії. А саме, дозволить більш конкретно визначити пріоритетні напрямки природоохоронної роботи задля збереження унікальних природних особливостей області, стабілізувати екологічну ситуацію та поліпшити стан навколишнього природного середовища, зменшити техногенне навантаження на складові довкілля, забезпечити збалансованість процесів використання і відтворення природних ресурсів та сформувати у жителів області екологічну культуру.

У разі врахування пропозицій та зауважень від громадськості та органів виконавчої влади Стратегія буде більш ефективною та екологічно збалансованою, тому її затвердження необхідне для подальшого розвитку регіону.

Отже, за результатами аналізу визначено, що в рамках гіпотетичного сценарію за альтернативою 1 подальший сталий розвиток Чернігівської області є ускладненим, і цей сценарій призводить до погіршення екологічної ситуації в межах території області, продовження подальшого зносу інфраструктури, неефективного використання енергоресурсів.

В рамках гіпотетичного сценарію за альтернативою 2 проаналізовано, що Стратегія матиме слабкі місця, які не дозволять забезпечити стабільний екологічний стан в області та покращити якість життя для населення, а ефективність Стратегії буде значною меншою у порівнянні з альтернативою 3.

Результати проведення цільового аналізу запланованих завдань щодо їх відповідності цілям охорони довкілля, визначених на місцевому рівні, виявили необхідність дотримання альтернативи 3. В інтересах більш ефективного та сталого розвитку області і підвищення якості життя населення найсприятливішим варіантом буде затвердження запропонованої Стратегії із врахуванням реалізації низки заходів із використанням інноваційних технологій на засадах сталого розвитку.

Під час складання СЕО змін до Стратегії використовувались такі основні методи:

- використання даних, наявних в регіональній Доповіді про стан навколишнього природного середовища в області, Екологічному паспорті області, інформації, дані моніторингу стану довкілля; експертні оцінки; інша доступна інформація;
- використання таких аналітичних методів, як порівняльний аналіз, аналіз тенденцій, SWOT-аналіз;
- методи участі громадськості: інформування, консультування, опитування, коментування, обговорення.

При підготовці Звіту зі Стратегічної екологічної оцінки виникали такі складнощі:

- недостатність інформації щодо демографічної статистики в області;
- відсутність методик, що дозволяють здійснювати прогнозування стану довкілля.

Загалом, Стратегія спрямована на дотримання екологічних стандартів. Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії вказує на те, що її реалізація позитивно вплине на стан атмосферного повітря, водних об'єктів, ситуацію з відходами, земельні ресурси, біорізноманіття, рекреаційні зони та культурну спадщину. Це означає, що Стратегія спрямована на екологічно збалансований сценарій розвитку.

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання програми для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

Обов'язковою складовою процесу виконання документа державного

планування є здійснення моніторингу наслідків його виконання для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, а також для своєчасного вжиття заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення ймовірних негативних наслідків виконання документа державного планування, а в разі їх виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків, вжиття заходів для їх усунення.

Моніторинг проводиться згідно з Порядком здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 р. №1272). Відповідно до пункту 5 зазначеного Порядку для забезпечення систематичності та об'єктивності спостережень за змінами стану довкілля визначено:

1. Зміст заходів для здійснення моніторингу та строки їх виконання.

Моніторинг фактичного впливу на довкілля, умови життєдіяльності населення та стан його здоров'я під час реалізації Стратегії буде здійснюватися Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації, який визначатиме перелік індикаторів, забезпечить доступ до вихідних даних та результатів моніторингу.

Для проведення моніторингу рекомендовано здійснювати наступні заходи:

- збір та аналіз інформації про поточний стан складових довкілля, включаючи значення ключових екологічних показників, зокрема визначених для оцінки досягнення Цілей сталого розвитку України до 2030 року (затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722), порівняння фактичного стану компонентів довкілля з минулорічними показниками – 1 раз на рік на підставі результатів державного статистичного спостереження (у разі виявлення перевищень минулорічних показників провести аналіз на предмет зв'язку з реалізацією заходів, визначених у Стратегії;
- порівняння захворюваності населення з минулорічними показниками – 1 раз на рік на підставі результатів державного статистичного спостереження (у разі виявлення перевищень минулорічних показників провести аналіз щодо зв'язку з реалізацією заходів, передбачених Стратегією).

Здійснення таких заходів забезпечує можливість:

- виявлення наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, а саме вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (на один, три-п'ять, 10-15 років, 50-100 років відповідно), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків;
- запобігання, зменшення та компенсації негативних наслідків, зумовлених виконанням Стратегії;
- виявлення непередбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Заходи, передбачені для здійснення моніторингу, враховують специфіку , період її реалізації та необхідність здійснення моніторингу на різних стадіях виконання Стратегії визначених в ній завдань. Водночас вплив на довкілля проєктів та заходів, скерованих на досягнення цілей Стратегії, виконання

яких передбачає проведення стратегічної екологічної оцінки відповідно до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», будуть моніторитися окремо під час їх реалізації та після їх завершення.

2. Кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників відповідно до кожного з визначених у звіті про стратегічну екологічну оцінку наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Моніторинг наслідків виконання Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, базується на відстеженні певних показників (індикаторів) в розрізі компонентів довкілля. Перелік показників (індикаторів) для здійснення моніторингу Стратегії є орієнтований (невичерпний) і, за потреби, може бути змінений (зменшений або доповнений).

Компонент довкілля	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Цільове значення індикатора на 01.01.2028
Повітря, клімат	Кількість встановлених когенераційних установок, од.	0	23
	Кількість котелень, переведених на альтернативні види палива, од.	41	51
	Кількість реалізованих проєктів з енергозбереження та енергоефективності, в т.ч. проєктів із комплексної термомодернізації будівель житлового фонду, од.	12	21
	Кількість укладених енергосервісних договорів на об'єктах житлово-комунального господарства та закладах бюджетної сфери, од.	7	19
	Потужність об'єктів альтернативної електроенергетики, МВт	49,2	54,3
	Потужність об'єктів, що виробляють теплову енергію з біомаси, МВт	208,4	230,8
	Частка енергії, виробленої з альтернативних, відновлюваних джерел у загальному кінцевому обсязі виробленої енергії, %:		
	електрична	19,8	23,5
	теплова	13,8	15,5
	Збільшення потужності котелень, що працюють на біомасі, порівняно з 2020 роком, %	+57,3	+111,8
	Частка енергозберігаючих світлоточок зовнішнього освітлення населених пунктів від загальної кількості світлоточок, %	80	88
Флора, фауна, біорізноманіття, надра, ґрунти, клімат, природні території та об'єкти, клімат	Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду, од.	681	687
	Затверджено регіональні та місцеві стратегічні документи і плани заходів з їх реалізації (з урахуванням кліматичних заходів), од.	1	1

Компонент довкілля	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Цільове значення індикатора на 01.01.2028
	Кількість розроблених проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій об'єктів природно-заповідного фонду, од	38	11
	Площа земель територій та об'єктів природно-заповідного фонду , тис га	263,32	264,62
	Питома вага фактичної площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці,%	7,90	7,94
	Площі, на яких впроваджуються заходи з лісовідновлення, га	1394,8	1817,0
	Обсяги видалених непридатних і заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин, тонн	39,894	70
	Обсяги скидів забруднених (забруднених без очищення та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти, млн. куб. метрів	0,65	0,58
	Частка скидів забруднених (забруднених без очищення та недостатньо очищених) стічних вод у водні об'єкти в загальному обсязі скидів, %	1,5	1,3
	Загальна кількість полігонів та звалищ твердих побутових відходів, од.	470	449
	Здійснено процедуру оцінки впливу на довкілля планованої господарської діяльності для прийняття технологічних та природоорієнтованих рішень з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, од	104	165
Матеріальні активи, безпека життєдіяльності населення, інфраструктура, вода, ґрунт	Кількість замінених мереж централізованого теплопостачання, км	20,3	43,0
	Частка населених пунктів, забезпечених централізованим водовідведенням, %:		
	- міста	94	94
	- селища	51,7	55,1
	- села	0,8	0,9
	Частка населених пунктів, забезпечених централізованим водопостачанням, %		
	- міста	100	100
	- селища	96,6	96,6
	- села	13,2	13,4
	Частка зношених водопровідних мереж у загальній протяжності водопровідних мереж,%	42,9	38,3
	Частка зношених мереж водовідведення у загальній протяжності мереж водовідведення,%	45,8	39,0
	Кількість збудованих артезіанських свердловин у територіальних громадах області, од.	6	34

Компонент довкілля	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Цільове значення індикатора на 01.01.2028
Здоров'я населення	Забезпеченість лікарняними ліжками у розрахунку на 10 000 населення, од.	70,4	69,3
	Кількість лікарів ПМД, які надають послуги з охорони психічного здоров'я, на 10 000 населення, осіб	4,78	6,44
	Забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей на 10 000 населення на кінець року, од	31,8	33,0
	Забезпеченість населення лікарями загальної практики – сімейної медицини на 10 000 осіб наявного населення на кінець року, од	3,5	3,9
	Частка осіб, яких оглянуто в порядку періодичних оглядів протягом року з профілактичною метою від загальної кількості осіб відповідної категорії, які підлягали обстеженню, %	94,5	96,5
	Рівень охоплення населення деклараціями про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу відносно до загальної кількості населення, %	82,7	86,0
	Кількість закладів охорони здоров'я, що уклали договори з НСЗУ за програмою медичних гарантій, од.	69	76
	Кількість укладених договорів закладами охорони здоров'я первинної медичної допомоги з НСЗУ за програмою медичних гарантій, од.	149	154
	Частка багатопрофільних закладів охорони здоров'я спроможної мережі у структурі яких наявні реабілітаційні відділення, %,	88,0	96,0
	Кількість реабілітаційних відділень у кластерних та надкластерних закладах охорони здоров'я, од	5	8
	Кількість лікарняних ліжок у реабілітаційних відділеннях закладів охорони здоров'я, од.	250	450
	Кількість осіб, які отримали послуги з медичної реабілітації в умовах стаціонару, од.	4097	4400
	Коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року, на 1000 живонароджених	8,7	7,3
	Кількість обудованих/реконструйованих спортивних споруд, спортивних локацій, од.	16	20
	Кількість проведених фізкультурно-масових заходів, од.	633	800
	Кількість залученого населення до систематичних занять фізичною культурою і спортом, осіб	79718	85000
	Кількість залучених дітей шкільного віку у проведених спортивних заходах, осіб	18139	18000

Компонент довілля	Найменування індикатора, одиниця виміру	Базове значення індикатора на 01.01.2024	Цільове значення індикатора на 01.01.2028
	Кількість дітей, що систематично займаються спортом у спортивних закладах, осіб	11451	11700
	Кількість осіб з інвалідністю залучених до систематичних занять фізичною культурою і спортом та реабілітації засобами фізичної культури, осіб	345	380
	Кількість молоді, охопленої заходами/ проєктами підтримки ментального здоров'я і соціальної згуртованості в регіоні, осіб	80	160
Культурна спадщина	Кількість елементів нематеріальної культурної спадщини включених до Обласного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини, од.	25	34
	Кількість музеїв (включаючи національні заповідники), од	39	40

Моніторинг буде здійснюватись через порівняння фактичних показників здоров'я населення, компонентів довілля з цільовим значенням показників на підставі інформації, наданої структурними підрозділами облдержадміністрації, які є розпорядниками відповідної інформації за відповідною формою.

Форма для здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довілля, у тому числі для здоров'я населення

Заходи з моніторингу показника	Од. виміру	 рік, цільове значення	... рік, факт	Оцінка, %		Пояснення у разі погіршення показника, заходи для зменшення негативних наслідків	Джерело інформації
				< 100	Позитивний результат		
				=100	Нейтральний результат, що потребує подальшого моніторингу		
				>100	Негативний результат, необхідно вжити заходи щодо запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків		
				>100	Позитивний результат		
				=100	Нейтральний результат, що потребує подальшого моніторингу		
				< 100	Негативний результат, необхідно вжити заходи щодо запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків		
				< 100	Негативний результат, необхідно вжити заходи щодо запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків		

За результатами щорічного моніторингу кількість індикаторів може бути розширена шляхом включення до моніторингу додаткових показників

відповідно до умов реалізації Стратегії.

Здійснення моніторингу впливів виконання Стратегії на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, за визначеними показниками з веденням щорічної звітності дозволить своєчасно виявляти недоліки і порушення, що негативно впливають на складові довкілля та здоров'я населення, і обґрунтувати необхідні заходи щодо їх усунення.

3. Кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Оцінка ймовірних наслідків для довкілля під час реалізації Стратегії вказує на те, що загалом її реалізація повинна позитивно вплинути на стан атмосферного повітря, водних об'єктів, земельні ресурси, біорізноманіття, збереження об'єктів природно заповідного фонду, Смарагдової мережі, водно-болотних угідь міжнародного значення, об'єкти культурної спадщини, ситуацію з відходами, а також здоров'я населення та інфраструктуру забезпечення його життєдіяльності.

Водночас під час виконання Стратегії, в результаті моніторингу реалізації передбачених в ній цілей, можуть бути виявлені впливи на довкілля, у тому числі на здоров'я населення, які мають прямі наслідки на стан довкілля, умови життєдіяльності та здоров'я населення. У такому випадку перелік індикаторів для моніторингу наслідків виконання Стратегії для довкілля, в т. ч. здоров'я населення, буде доповнено відповідними індикаторами, які дозволять об'єктивно оцінити та відстежити зміни.

4. Методи визначення кожного із показників, які дають змогу швидко та без надлишкових витрат їх вимірювати. Під час реалізації Стратегії будуть відстежуватись екологічні загрози для довкілля шляхом спостережень та збору наявних статистичних та звітних даних про стан довкілля, про наслідки для довкілля та здоров'я населення, які виникли за результатом реалізації передбачених у Стратегії цілей та завдань. Отримані показники будуть проаналізовані та об'єктивно оцінені шляхом порівняння наявних значень з вихідними значеннями, з нормативними значеннями (встановленими нормативно-правовими актами) та/або з цільовими значеннями (визначеними у Звіті про стратегічну екологічну оцінку Стратегії).

5. Періодичність вимірювання показників, проведення їх аналізу та співставлення із цільовими значеннями. Відповідно до статті 17 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» моніторинг наслідків виконання документа державного планування, у тому числі для здоров'я населення, оприлюднюється один раз на рік орган виконавчої влади, який є відповідальним за розроблення документу державного планування та здійснює загальне керівництво і контроль за його виконанням), на своєму офіційному веб-сайті у мережі Інтернет, вносить до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки та, у разі виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, вживає заходів для їх усунення.

Відтак вимірювання показників, проведення їх аналізу та співставлення із цільовими значеннями буде здійснюватися не рідше одного разу на рік.

6. Засоби і способи виявлення наявності або відсутності наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, з урахуванням можливості виявлення негативних наслідків виконання документа державного планування, не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку, включають:

- порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про вплив реалізації документа державного планування на довкілля, в т. ч. здоров'я населення;

- отримання інформації, яка може бути використана для удосконалення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);

- перевірка дотримання екологічних норм, встановлених відповідними органами влади;

- відстеження процесу виконання документа державного планування відповідно до ухвалених в ньому цілей та завдань, включаючи передбачені заходи із запобігання,

- скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків для довкілля, в т. ч. здоров'я населення.

У разі виявлення систематичних відхилень від встановлених нормативів щодо складових довкілля рекомендовано здійснити аналіз захворюваності населення для виявлення негативного впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я населення. Водночас доцільно використовувати також відповідні статистичні та звітні дані.

У разі, коли під час здійснення моніторингу виявлено не передбачені звітом про стратегічну екологічну оцінку негативні наслідки реалізації Стратегії для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, замовник повинен вжити заходів для їх усунення, а також розглянути пропозиції щодо внесення змін до Стратегії для запобігання подібним негативним наслідкам у майбутньому. У разі внесення суттєвих змін до Стратегії вони підлягають стратегічній екологічній оцінці.

Замовник протягом п'яти робочих днів з дня затвердження документа державного планування розміщує на своєму офіційному веб-сайті та вносить до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки затверджений документ державного планування, рішення про його затвердження, заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання документу державного планування, і письмово повідомляє про це орган, зазначений у статті 6 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища).

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)

Оскільки наслідки планованої діяльності, передбаченої Стратегії, не поширюватимуться на території за межами України та не матимуть впливу на

довкілля суміжних країн, ймовірні транскордонні наслідки для довкілля, у тому числі, для здоров'я населення внаслідок реалізації змін до Стратегії, відсутні.

11. Резюме нетехнічного характеру

1. Стратегічна екологічна оцінка змін до Стратегії здійснювалася у спосіб, що передбачав такий алгоритм дій: визначення ключових екологічних проблем, що стосуються сталого розвитку Чернігівської області; проведення оцінки стану довкілля й виявлення трендів, характерних для окремих компонент навколишнього середовища та стану здоров'я населення області; аналіз відповідності цілей Стратегії стратегічним цілям державної екологічної політики; розробка заходів з пом'якшення ймовірних негативних впливів реалізації Стратегії; формулювання пропозицій щодо моніторингу; підготовка звіту про SEO Стратегії.

2. За підсумками SEO підготовлено «Звіт про стратегічну екологічну оцінку змін до Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року», щодо якого організовано інформування та обговорення громадськістю регіону.

3. Стратегія загалом враховує концепцію сталого розвитку Чернігівської області, розроблена у відповідності до конституційного принципу пріоритету інтересів людини у регіональній політиці та зорієнтована на поліпшення стану довкілля, умов життєдіяльності населення і його здоров'я.

4. Стратегічного бачення: Чернігівщина – край, який пройшов шлях від відновлення та модернізації до безпечного, стійкого, економічно розвиненого регіону, де кожен громадянин має рівний доступ до високоякісних соціальних послуг, сучасної освіти, ефективної медицини та багатой культурної спадщини. Це територія, де кожен та кожна має можливості для свого особистого і професійного розвитку.

5. У змінах до Стратегії передбачено комплекс основних цілей та завдань, спрямованих на стабілізацію роботи і розвиток галузей виробничої та соціальної сфери області у 2025-2027 роках, відповідно до оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 роки, та пріоритетів розвитку регіону шляхом взаємодії обласної державної адміністрації, територіальних органів центральних органів влади, органів місцевого самоврядування та громадськості.

6. Аналіз трендів стану довкілля в області виявив тенденції зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря; скорочення забору свіжої води та зменшення скидів зворотних вод на фоні підвищення рівня їх концентрації; зменшення обсягів утворення відходів на фоні нарощення обсягів їх накопичення. Для Чернігівської області характерні одні з найвищих в Україні показників смертності.

7. Реалізація Стратегії з великою долею ймовірності не повинна призвести до появи нових негативних впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення.

8. У Звіті SEO змін до Стратегії на виконання обґрунтованих рекомендацій запропоновано впровадити інструменти ефективного і

багатостороннього моніторингу впливів на довкілля, у тому числі на здоров'я населення. Запропоновано систему індикаторів проведення моніторингу відповідно до ключових екологічних викликів та потенційних ризиків реалізації Стратегії.

9. З огляду на зазначене, можна стверджувати, що в цілому розроблення змін до Стратегії було проведено з урахуванням ймовірних впливів на довкілля та стан здоров'я населення та прагненням нівелювати негативні наслідки. Реалізація Стратегії сприятиме зменшенню антропогенного навантаження на довкілля, поліпшенню здоров'я населення та умов його життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 р., № 2354-VIII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
2. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 20.05 2017 р., № 2059-VIII – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1991. – № 41. – ст.546. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296 «Про затвердження Методичних рекомендацій із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування» – Режим доступу <https://ips.ligazakon.net/document/FN045244>
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки (зі змінами // Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940 «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#n2>
7. Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cg.gov.ua/index.php?id=28101&tp=1>
8. Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції ЄС про оцінку впливу на довкілля в транскордонному контексті, 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b99#Text
9. Екологічні паспорти Чернігівської області за 2012-2023 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15800&tp=1&pg=>
10. Доповіді про стан навколишнього природного середовища в Чернігівській області у 2020-2023 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eco.cg.gov.ua/index.php?id=15801&tp=1&pg=>
11. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області [Офіційний сайт]. – Режим доступу: <http://www.chernigivstat.gov.ua/books/silgosp.php>

РОБОЧА ГРУПА З РОЗРОБКИ СЕО
проекту змін до Стратегії сталого розвитку
Чернігівської області на період до 2027 року

Керівник:

заступник директора Департаменту
економічного розвитку обласної державної
адміністрації – начальник управління
бізнес-клімату, споживчого ринку
та ціноутворення

Кваліфікація:

планування народного господарства

С.І.ПОЛТОРАЦЬКА

Відповідальний виконавець:

начальник управління
регіонального розвитку
Департаменту економічного
розвитку обласної
державної адміністрації

Кваліфікація:

1. устаткування і технологія зварювального
виробництва /інженер-механік
2. облік і аудит / економіст спеціаліст

А.А. БАЖЕНОВА

Виконавець:

заступник начальника управління
регіонального розвитку – начальник
відділу стратегічного планування,
прогнозування та моніторингу
регіонального розвитку
Департаменту економічного розвитку
обласної державної адміністрації

Кваліфікація:

облік і аудит

І.В.ВОЛЧЕК